

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

31 ARALIK 1957 — 75 Kuruş — Cilt VIII

Sayı: 91

Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

1957 YILININ SİYASİ PANORAMASI 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI:

İç Tüzük Değişikliğinden Sonra Milletvekilinin Söz Hürriyeti; Hürriyet Partisinin Yıldönümü; Uyumayan Bir Üniversite; Avare Yıllar; Bütçe Komisyonu Müzakerelerindeki hava; Enflasyon Var mı, Yok mu?; Son NATO Toplantısı; Yeni Gerilemeler; Araplar, İsrail ve Biz 5-10
Seçim Sonrası ve İdareciler ★★★ 11

İNCELEMELER:

Tanzimat Fermanının Mânası V. ...
Şerif MARDİN 12

Tekrar Seçilen Milletvekilinin Dokunulmazlığı II. ....
Dr. Muammer AKSOY 13
Köy Evleri HARMANDALIOĞLU 16

OKURLARIN FORUMU:

Forum'un Tarafsızlığı Hakkında bir Cevap (T. Ağaoğlu); Kalkınmanın Temel Unsurları ve İşçilerimiz (İ. Güzelce); Dışardakiler (S. Demokan) 19-20

KÜLTÜR ve SANAT:

Aşırılık ..... Viis'at O. BENER 20
Yazar Okurun Defteri ... Bilge KARASU 21
Kültür Dünyasından Haberler 22-23

1957 YILININ

Siyasi Panoraması

Bazı insanlar gibi bazı toplumlar da yılbaşlarında kendilerini kaderlerinin bir dönüm noktasında sanırlar. Bir toplum huzurdan, güvenlikten, istikrarlı bir hayattan ne kadar yoksunsa, o toplumda bu sanı o kadar kuvvetli olur. Toplum, olaylarda, günlük gelişmelerde bulamadığı umut ışığını, yeni başlıyan yıldan, yani bilinmeyenden bekler. Tarihinin huzurdan, güvenlikten, istikrardan pek yoksun bir devresini yaşamakta olan toplumumuz da, 1958 yılına böyle bir ruh durumu içinde girmektedir.

Fakat aradan yıllar geçip 1957

ye bir tarihçi gözüyle bakılabildiği zaman, şimdi bir çoğumuza o kadar karanlık görünen bu yılın, Türk tarihinde en umut verici bir devre olarak, hiç değilse öyle bir devreye başlangıç olarak görünmesi de mümkündür. Çünkü Türk halkı, siyasal erginliğinin, kendi kaderine hâkim olma yeteneğinin en kuvvetli belirtilerini 1957 yılında vermiştir. Buna karşılık, Türk halkının kendi kaderine hâkim olma temayülü, en çetin engellerle de gene 1957 de karşılaşmıştır. Bu karşıt kuvvetler arasındaki çatışmanın Türk toplumunu ne yöne çekeceğini zaman gösterecek ve Türk

tarihi içinde 1957 yılı ancak ondan sonra değerlendirilebilecektir.

1958 e girerken, 1957 yılı hakkında verebileceğimiz en kesin değer yargısı, bu yılın Türk toplumunda yeni bazı karşıt kuvvetlerin açıkça harekete geçtiği bir yıl olmasından ibarettir. İçimizdeki huzursuzluk, güvensizlik, istikrarsızlık duygusu da bundan doğuyor olabilir.

"Kendinizin de başkalarının da hayatında

Öyle kuvvetleri harekete geçirdiniz ki

Durdurulması imkânsız..."

der İngiliz şairi Eliot.

Türk toplumunda harekete geçenler de hiç şüphesiz "öyle kuvvetler", "durdurulması imkânsız" kuvvetlerdir.

Şimdi biz aslında, bir toplum olarak, bir yıl bitip yeni bir yıl başladığı için değil, fakat bünyemizde öyle bir takım kuvvetler harekete geçmiş olduğu içindir ki tarihimizin bir dönüm noktasında sayılırız.

1957 yılının ilk yarısında Türk siyaset hayatına aldatıcı bir "bahar havası" hâkim olmuştur. Muhalefet, bu "bahar havası" içinde rejim meselelerinin halli yoluna girilebileceğini, iktidarsa rejim meselelerinin unutulabileceğini, bunların halli için sarfedilen gayretlerin, beslenen isteklerin uyusturulabileceğini ummuştur.

Fakat "bahar havası"ndan iki tarafın da umduğu çıkmamıştır. Ne iktidar rejim meselelerinin halli yolunda, siyasal düşüncelerle ilçe yapılmış bir ilin yarısı budanmış durumda gene il yapılması gibi mahallî bir tavizden daha ileri bir adım atmağa razı olmuş, ne de muhalefet ve muhalefeti destekliyen yurttaşlar rejim meselelerini unutabilmişlerdir.

Üstelik, "bahar havası"nu birkaç ayda sona erdiren karşılıklı hayal kırıklığı, iktidarla muhalefet arasındaki uzlaşma imkânlarını büsbütün zayıflatmış, yurttaki siyasal gerginliği büsbütün arttırmıştır.

1957 yılının, Türk siyaset hayatında kaydettiği ikinci önemli gelişme, başlıca muhalefet partileri arasında işbirliği fikrinin olgunlaşması, gerçekleşme yoluna girmesi olmuştur. Bu gelişme iki yönden önemli sayılabilir: Birincisi, böylelikle Türkiye'de şimdilik başlıca siyasal meselenin rejim meselesi olduğu, partiler arasındaki, yani siyasal inanç ve davranışlar arasındaki gruplaşmanın şimdilik ancak buna göre yer alabileceği, iktidar rejim meselelerini hâl yolunda gerçekten uzlaşıcı bir tavır takınmadıkça, ciddi muhalefet partileri arasında bulunabilecek türlü sosyal ve ekonomik meselelerle ilgili küçük veya büyük görüş ayrılıklarının çok geri plânda kalacağı anlaşılmıştır. İkincisi de, bu gelişme, Türk halkının artık siyaset alanında, partilere yön verebilecek, hattâ manevî baskı yapabilecek kadar uyanık kuvvet kazandığını ortaya çıkarmıştır. Çünkü 3 muhalefet partisi arasındaki işbirliği gayretleri safha safha gözönüne getirilecek olursa, bu partileri biribirlerine, kendi teşkilâtlarından çok, bizzat halkın, hem de

belirli bir partiyi tutmayan yurtdaşların, adeta itercesine yaklaştırdığı açıkça görülebilir.

Nitekim bu yüzdendir ki, iktidarın son dakikada aldığı zecrî tedbirler muhalefet partileri arasındaki işbirliğini teşkilâtlar kademesinde çok güçleştirdiği halde, halk arasında bir hadden fazla önleyememiştir. Seçim kampanyası devam ederken halk, münhasıran kendi partileri hesabına mücadele etmek isteyen adayları ve mahallî teşkilâtı bazı bölgelerde, bundan tedricen vaz geçmek, ve mücadelelerini şu veya bu muhalefet partisi hesabına değil, topluca muhalefet hesabına yapmak zorunda bırakmıştır.

Öylelikle, teşkilât kademesinde önlenmek istenen işbirliğini, halk şuuru, yer yer bir dereceye kadar olsun gerçekleştirebilmiştir. 27 Ekimde Demokrat Parti iktidarının sona erdirmeyişi, halkın işbirliğini devam ettirmek için gösterdiği uyanıklığın, sarfettiği gayretin yetersizliğinden çok, Demokrat Partinin seçimleri eşitlik şartlarından tamamiyle yoksun bırakmak için her çareye baş vurmuş olmasına bağlanabilir.

1957 yılının, seçimler vesilesiyle ortaya çıkardığı bir başka gelişme de, Türk toplumunda artık irtica temayülünün bir siyasal istismar konusu olamayacak kadar zayıflamış bulunmasıdır. Nitekim Demokrat Partililerin irtica istismarını başlıca mücadele silâhı olarak kullandıkları birçok bölgelerde, seçimi, bu silâha hedef tutulmak istenen Cumhuriyet Halk Partisi kazanmıştır.

1957 yılının Türk siyaset hayatında meydana getirdiği dördüncü önemli gelişme ise, Demokrat Partinin "bahar havası"ndan beklediği sonuçları elde edemeyince, bir mutlak tek parti idaresi kurma temayülünü şuurlu ve kararlı hale getirmiş, hattâ bir doktrin olarak formüle edip açığa vurmuş olmasıdır.

Şimdi bu partinin liderleri, sorumlulu ve sorumsuz sözcüleri, Türk toplumunu, gerek kültür seviyesi, siyasal erginliği ve alışkanlık ve görevleri bakımından, gerek içinde bulunduğu ekonomik şartlar bakımından, Batılı anlamda demokratik bir düzene hazır ve elverişli görmediklerini, gerçek bir demokratik düzene kavuşabilmek için Türk toplumunun daha birkaç kuşak süresi beklemesi gerektiğine inandıklarını saklamaktadırlar.

Bunun için, Türkiye'de demokra-

sinin, müesseseler bakımından zaten asgarî bir ölçüde bulunan teminatını büsbütün ortadan kaldırmak istemektedirler. O kadar ki, Cumhuriyetin tek partili çağında hazırlanmış bir Anayasayı, o çağda benimsenmiş bir "kuvvetler" anlayışını, hattâ gene tek partili bir Millet Meclisi için hazırlanmış bir içtüzüğü bile, Türk toplumu için bugün fazla ileri bulduklarını açığa vurmaktadırlar.

Anayasamıza göre bir "kuvvet" bile değil de ancak bir "vazife" olan, ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisine vekâleten ifa edilebilecek olan "icra"yı, Meclise, dolayısıyla bütün siyasal, idarî ve kazai faaliyetlere, mutlak olarak hâkim kılmak için tedbirler aramaktadırlar.

İcra uzvunun üstünlüğü, hattâ sırf şekilde bile denetlenmekten muaf tutulacak kadar üstünlüğü lüzûmuna inandıklarını, bu partinin liderleri, seçimlerden az önce, Parti Genel İdare Kurulu adına gazetelere zorla bastırılan bir "tekzip" yazısıyla, seçimlerden sonra yeni hükümet programıyla, hükümet kurulduktan sonra da Meclis İçtüzüğünde yapılan değişikliklerle, şüpheye yer bırakmayacak bir kesinlikle belirtmişlerdir.

Fakat bu arada, gene 1957 de ortaya çıkmış bulunan, hiç hesaba katmadıkları bir gerçek vardır: O gerçek de demokrasi fikrinin Türkiye'de artık halk çoğunluğu tarafından, hem de son derece eşitsiz ve gayrı adilâne şartlarla yapılmış bir seçimde bile varlığını belirtebilecek kadar kuvvetli ve uyanık bir çoğunluk tarafından, benimsenmiş olduğudur.

Türk halk çoğunluğunun demokrasi fikrini benimsemiş, bu benimseyişi en çetin engellere rağmen ve son derece sıkı kanun tahditlerinin çerçevesi içinde bile belirtebilmiş, üstelik artık demokrasinin Cumhuriyet devrimlerinden tavizde bulunmaksızın yürütülebileceğini göstermiş olması ise, toplumumuzun henüz demokrasiye hazır olmadığı iddiasını temelsiz, dayanaksız bırakır.

Bir defa bu erginliğe erişmiş bir toplumda, demokrasi, müesseseler dışında ancak halkın sağhyabileceği gerçek teminatına kavuşmuş demektir.

Bu teminat buldukça, muhalefet partileri arasındaki işbirliği iktidarın çıkardığı engellere ve yer yer bizzat bazı parti teşkilâtının gösterdiği isteksizliğe rağmen nasıl yürümüşse, demokrasi de "icra"ya kesin

üstünlük sağlamak için D. Partice müesseselerde yapılacak bütün değişikliklere, Meclisin "icra kuvveti"ne bağlı hale getirilmesine, hattâ belki günün birinde muhalefet partilerinin hukukî hüviyetlerinden yoksun bırakılmalarına rağmen, toplumun yapısında mutlaka köklesecektir.

Çünkü bu teminat buldukça, Türkiye'de artık demokrasinin kaderi, yalnız iktidarın değil, muhalefet partilerinin de elinden çıkmış, doğrudan doğruya halkın eline geçmiş sayılır.

Kısacası, 1957 yılında bir yandan Demokrat Parti, bir yandan da, bu partinin bugün temsil ettiği zihniyete karşıt olarak Türk halkının çoğunluğu, kendi yapılarında öyle kuvvetleri harekete geçirmişlerdir ki, ne tedbir alınırsa alınır, bu kuvvetler arasındaki çatışma önlenemeyecek, ve bu çatışma ya Demokrat Partinin bugünkü zihniyetinin ya da halk çoğunluğunca benimsenmiş demokratik zihniyetin lehine kesin bir zafer sağlanmadan sonuçlanmayacaktır.

Bu sonuca 1958 de varılacak mıdır, bilinemez. Ama herhalde 1958, Demokrat Partinin bugünkü zihniyet ve davranışıyla, Türk halk çoğunluğunun bugünkü zihniyet ve davranışı arasındaki, durdurulamaz hale gelmiş çatışmanın gitgide hız kazanacağı bir yıl olacaktır.

İKTİSADİ DURUMUMUZ

1957 yılında cereyan eden iktisadî olaylar 1953 ten itibaren memleketimizde şiddetle hüküm sürmekte olan enflasyonun devamı ve hattâ büsbütün şiddetlenmesi şeklinde tecelli etmiştir. Maalesef enflasyon hâdisesi bütün iktisadî hayatımıza hâkim olmuş ve türlü sahalarda çeşitli menfi tesirlere yol açmıştır. İstihsal, istihlak, dış ticaret, paranın kıymeti, yatırımlar gibi mevzulardaki gelişmelerde enflasyonun kötü tesirleri artan bir ölçüde hissedilmiştir.

Enflasyonu belirten esas hâdise tedavülde bulunan nakitte, yani emisyonundaki artıştır. 1957 esnasında emisyonda vukubulan artış, evvelki senelere nazaran çok daha büyük olmuştur. 1956 sonunda tedavülde nakit hacmi 2 milyar 525 milyon lira iken, 1957 sonunda emisyon 3 milyar 350 milyon lirayı bulmuştur. Şu halde bir sene zarfında nakit hacminde artış 825 milyon liradır. 1956 ve 1955

yıllarının her birinde emisyon hacminde 500 milyon liralık artışlar olmuştur. 1957 ile evvelki seneleri mukayese edince, 1957 zarfında emisyondaki yükselmenin ehemmiyetli nispette sür'atlendiği görülüyor.

Dediğimiz gibi, bu hâdise çeşitli sahalarda mahzurlu neticeler doğurmuş ve doğurmaktadır. Bunları kısaca gözden geçirelim:

Ziraat sahasında 1957 istihsalı, bazı maddeler bakımından 1956 dan daha iyi, diğer maddeler bakımından daha fena olmuştur. Hububat istihsalının bu sene 14 milyon ton olduğu tahmin ediliyor. 1956 da istihsal 11 milyon 800 bin ton idi. Bu ehemmiyetli istihsal artışına rağmen, Toprak Mahsulleri Ofisinin 1957 deki almalarının ihtiyaca kâfi gelmeyeceği ve yeniden 300.000 ton civarında ithalât yapılması lâzımlaştırıyor. Bu vaziyeti nasıl izah edebiliriz? İstihsal tahmininin doğru olduğunu farzederek, yegâne izah şudur: Hububat alım fiyatları köylü ve çiftçiye memnun etmemekte, müstahsil, mahsulü ya Toprak Ofisi haricindeki alıcılara satmakta veya kendi ihtiyaçlarına tahsis etmektedir. Bu hâdisede, hububata nazaran diğer malların fiyatlarını çok fazla yükseltmiş olan enflasyonun tesiri barizdir.

1957 de pamuk ve zeytinyağı istihsalinde ehemmiyetli azalmalar vukubulmuştur. Pamuk istihsalı 110.000 ton civarında olup 1956'ya nazaran takriben 50.000 ton kadar düşüktür. Zeytinyağı istihsalı 1956 da 90.000 ton iken, 1957 de 22.000 ton'a düşmüştür. Bir yandan istihsalin düşük olması, diğer yandan enflasyonun tesiri altında talebin yüksek olması neticesinde, bu maddelerin fiyatları 1957 sonlarına doğru hissedilir tarzda yükselmiş bulunuyordu, Hükümet Kasım da fiyatlara müdahale ederek takriben % 50 nispetinde indirmeler yaptı. Narhların ilerde arz ve istihsal üzerinde menfi tesirler yapması muhtemeldir.

Sınai sektöre gelince, istihsal bir yandan gittikçe gelişen talep yüzünden kamçılanmakta işe de, ham madde ve malzeme yokluğu dolayısıyla kapasitenin çok altında kalmaktadır. Aşırı talep dolayısıyla rekabet ortadan kalkmış gibidir.

Millî Korunma Kanununda kârlara ait mevzuat dolayısıyla, maliyet ve fiyatlar yükseldikçe, kârlar da adeta otomatik şekilde yükselmekte-

dir. Her halde sınai gelişmemizin böyle bir çerçeve içinde vukubulması şayanı temenni değildir. Sınai gelişme, maliyetlerin kontrolüne ve işçi başına müstahsiliyetin yükselmesine bağlıdır. Halbuki bizim gidişimiz, maliyetlerin devamlı şekilde yükselmesi ve işçi başına müstahsiliyetin düşmesi şeklinde tecelli etmektedir.

1957 senesinde türlü finansman usullerine başvurularak devlet ve devlete bağlı teşekküllere ait yatırımlara devam edildiği halde hususî sektörde yatırımların, enflasyonun itimadı sarsıcı tesirleri neticesinde, durakladığı veya müsmir olmıyan istikametlere yöneldiği tahmin edilebilir. Bu sahada rakkamlara müstenit fazla malûmat yoktur. Mamafih hizmetler ve lüks eşya sahasında yatırımların gelişmesine mukabil zarurî maddeler sahasında yapılan yatırımların kifayetsiz olduğu intibai mevcuttur.

Enflasyonun dış ticaretteki menfi tesirleri devam etmektedir. Mevcut dış ticaret rejimi tatbik edilememekte, dış ticaret, umumiyetle takasa dayanan türlü istisnâî muameleler vasıtasıyla yürütülmektedir. 1957 senesinin ilk on ayna ait dış ticaret rakkamlarından çıkarılabilen netice şudur: 1956 da aynı devreye nazaran ihracatın 70-milyon lira kadar fazlaştığı anlaşılıyor. İhracattaki artışın başlıca sebebi tütün ihracatındaki yükselmedir. Buna mukabil ithalât 90 milyon kadar azalmıştır. Dış tediye imkânsızlıkları karşısında dış ticaretimiz, zarurî olarak, alçak bir seviyede müvazeneyle doğru yönelmektedir. Fakat memleketin ihtiyaçları muvacehesinde dış ticaret seviyesinin tamamen kifayetsiz olduğu barizdir.

Nihayet 1957 senesi zarfında paranın iç ve dış kıymetindeki azalma temayülünün devam ettiğini söyleyelim. Endeksler ıslâh edilmediği ve kısmen de neşredilmediği için, dahilinde fiyatların artış nispetini sarahaten tespit etmek zordur. Hassas bir müşir olan altının fiyatı 1957 de çok yükselmiştir. 1956 senesinde Reşat altınının ortalama fiyatı 98 lira iken halen 142 liraya yükselmiş bulunmaktadır. Serbest piyasada yabancı dövizlerin fiyatı da takriben aynı nispet dahilinde yükselmiştir.

Netice olarak, 1957 senesini ekonomimiz bakımından çok gayrı müsaait ve umumî tesirleri itibariyle kötü

bir yol olarak telâkki etmek doğru olur. Forum'da yıllardan beri tekrar ettiğimiz gibi, enflasyon şartları altında iktisadî kalkınma olamaz. Anlaşılan bu hakikatin yerleşmesi için daha bir müddet beklemek icabedecektir.

MÜNASEBETLER MİLLETLERARASI

1957 yılında dünya çapındaki hâkim hâdise, hiç şüphe yok ki, Sovyetlerin sun'î peyki fırlatmaya muvaffak olmalarıdır. Bu olay, Batı'nın yenilmez teknik üstünlüğü faraziyesinin yıkılmasını intaç etmiştir. Bu faraziyesinin yıkılması, Batı'ya muhakkak ki askerî muvazaneyi devam ettirebilmek için bazı yeni gayretler yükleyecektir ve biz bu gayretlerde başarı sağlanacağına inanıyoruz. Ancak, "sputnik" hâdisesi bizi biraz da uzun vadeli meseleler üzerinde düşündürmelidir.

1957 senesi, silâhsızlanma müzakerelerinin netice vermeksizin devam ettiğine evvelki yıllar gibi şahit olmuştur. Bütün mesele, silâhsızlanma bahsinde, Sovyetlerin askerî muvazenesinin kendi lehlerine çevrilmesini sağlamak istedikleri şüphesini uyardıracak tarzda açık hareket etmemelerindedir. Batılılar, bütün Amerika ve Sovyetler Birliği arazisini içine alan geniş bir havadan kontrol sistemini müessir bir karadan murakabe mekanizmasıyla muvazi olarak istedikleri ve hattâ bunun bir tecrübe olarak Avrupa veya kutup bölgelerinde tatbikinin kaabil olacağına işaret ettikleri halde, Sovyetler bunu kabul etmek istememişlerdir. Sovyetlerin itirazı, Batının denizasırsı üsler sisteminin kontrolün dışında tutulduğu şeklindedir. Bu doğrudur; lâkin, Komünist Çin de henüz anlaşma dışındadır. Kaldı ki Sovyetlerin sputnik'i atmaya muvaffak olduktan sonra takındıkları dirsekleme tavrı, Batılıların ihtiyatlı davranmakta ne kadar haklı olduklarını göstermiştir. Gerçekten, bugün, askerî muvazene ancak denizasırsı Batı üsleri sayesinde muhafaza edilebilmektedir.

Lâkin, vaz'edilmesi gereken mesele bambaşkadır: Acaba, her iki taraf da, bu kadar büyük bir tahrip kudretine mâlik olduktan sonra, bundan böyle, bu tahrip kudretini daha da arttırmak nâmütenahiye çoğalt-

mak kadar muhal bir gayret olmayacak mıdır? Bir blokun diğerinden daha fazla kuvvetli olmasının her iki taraf da nâmütenahiye eriştikten sonra riyazî bir mânası kalabilir mi? - İşte, belki de, bu vakıanın her iki tarafça da iyice anlaşılması, Batı'yı ve Demirperde'yi hiçbir zaman harbetmemeye sevkedecek en müessir müeyyide olmak yolundadır. Belki de bir gün silâhsızlanma müzakerelerinin başarıya ermesi, her iki tarafın da ne yapsalar askerî muvazaneyi kendi lehlerine bozmayacaklarını anlamlarından ileri gelecektir.

Bu durumda, iki blok arasındaki rekabet, sulhten gayri bir mecra bulamayacaktır. İşte, iktisadî ve ideolojik meselelerin önemi de buradadır. Batı'nın veya Demirperde'nin nihai zaferi kazanacakları meydan, Asya ve Afrika'nın geri kalmış memleketleridir. Kalkınmak için - pek yüksek olan - istihlâk temayüllerini behemahal kısmak zorunda olan bu memleketler, bu işi başarabilmek için çok kolay, fakat hasın metodlar teklif eden komünist rejimini mi, yoksa, Batı'nın demokratik rejimini mi tercih edeceklerdir? Batı'nın, bu memleketlere demokrasinin kalkınma ile kaabil telif olduğunu isbat etmesi ve bu memleketlere refah seviyelerini arttırırken ferdi hürriyetin ve millî hâkimiyetin nimetlerinden de istifade etmelerinin kaabil olduğunu behemahal göstermesi lâzımdır. Bu, evvelâ, Fransa'nın ve diğer bazı Avrupa memleketlerinin sömürgecilik temayülerinden derhal sıyrılmalarıyla mümkün olacaktır. Cezayir'de liberal bir politikanın tâkip edilmesinin ve Cezayir'e istiklâl verildikten sonra bir Fransız - Mağrip Birliği'nin kurulmasının Batı'nın bütün Asya ve Afrika'daki istikbali bakımından büyük önemi vardır. Bundan sonra, Batı'nın Asya ve Afrika'ya bugünkünden çok daha fazla iktisaden yardım etmesine ihtiyaç vardır. Ve nihayet, Batı'nın, bu memleketlere, bizzat kendisinin demokrasinin âlemsûmul bir rejim olduğuna inandığını bilfiil göstermesi lâzımdır. Batı Camiasına dahil olduklarını, ona herkesten fazla sâdik olduklarını iddia eden bazı memleketlerde, eğer ferdin mukaddes hakları ve demokrasinin ana müesseseleri katlediliyorsa, Batı Camiasının demokrasinin faidesi hakkında

geri kalmış memleketleri ikna etmesi aslâ mümkün olmayacaktır. Bu vakıa, NATO içinde Salazar'ların iyice kontrol edilmesine, yani, demokrasiye NATO memleketlerinin hakikaten riayetkâr olup olmadıklarının bizzat NATO tarafından murakabe edilmesine ihtiyaç gösterecektir. Demokrasi rejimini milletlerarası kontrol altına almak yolunda Avrupa Konseyinde belirmiş olan güzel temayülleri NATO'nun biran evvel bütün icabları ile benimsemesi gerekmektedir.

Memleketimizin büyük dâvalarından biri olan Kıbrıs meselesinin bu yıl içinde kaydettiği gelişmeler bu sayımızda "YENİ GERİLEMELER" başlıklı bir Notta incelendiği için, bu konuya burada ayrıca temas etmeyeceğiz.

Temas edilmesi gereken önemli bir konu da Ortadoğu'dur. Ortadoğu'da, Sovyetler, Batı'ya karşı kökleşmiş olan itimatsızlığı istismar etmek yolundadırlar. Bununla beraber, Ortadoğu halk efkârını hakikaten ve maalesef temsil eden Nâsır ve Horanî gibi politikacılar, ne dereceye kadar Sovyetlere temayül edebileceklerdir? Bu zimamdarlar, aslında komünist midir, yoksa, maceraperest ve müfrit milliyetçilerden ibaret midirler? Meselâ, Nâsır'ın bir milliyetçi olduğundan hiç şüphe yoktur; Suriye için kat'î bir teşhis koymakta ise acele etmemek lâzımdır. Eisenhower Doktrininin Ürdün ve Suudî Arabistan'da kazandığı başarılarla rağmen, Arap halk oyunun Batı'ya mütemayil olmadığını görüyoruz. Bunun çaresi, ve ancak uzun vâdeli olabilecek çaresi, tehdit metodlarına başvurmak değildir. Hele tehdidin bir neticeye bağlanmadığını Araplar anarlarsa, büsbütün çığırlarından çıkarlar. Yapılacak şey, İsrail ile Araplar arasında sulhü ve statükoyu muhafaza etmeye çalışmak, Filistin mültecilerine ve ale'l'tlak Arap memleketlerine geniş ve cazip iktisadî yardım tekliflerinde bulunmak, bu memleketlerde - Bağdat Paktında olduğu gibi - mütegalibelerden müteşekkil küçük siyasetçi kliklerini desteklemek yerine sosyal meseleleri Batı metodlarıyla halletmek isteyen ciddî ve vatanperver insanları tutmak, ve, nihayet bu bölgede sömürgeciliğin son kalıntılarını münasip şekilde tasfiye etmeye çalışmaktır.

Bağdat Paktı işte bu şekilde câzibe kazanabilecektir. Biz, bunlar yap-
ğı ve sabırla hareket edildiği takdir-
de, Arap halk oyunun neticede Batı'yı
Sovyetlere tercih edeceğine inan-
yoruz. Kaldı ki esasen başka yola
başvuramayacağımız için bu göst-
diğimiz yolda enerjiyle ve sabırla i-
lerlemekten başka çaremiz yoktur.

Çok daha uzun vadeli bir geliş-
menin de Demirperde içinde devam
ettiğini görüyoruz. Macaristan'daki
Sovyet hunharlığından sonra, Demir-
perde gerisindeki liberalleşme vetire-
sinin devam ettiğini müşahede ediy-
yoruz. Liberalleşmeden bahsederken bu
kelimeye en nisbi mânasını verdiğimiz
âşikârdır. Lâkin, Yugoslavya ile
Polonya'nın piştarlığını yaptıkları bu
gelişme, Sovyet Rusya'da bile, yeni
ademi merkezîyetçilik usulleri, istih-
lâk maddeleri istihlâlinin arttırılması
ve nihayet siyasî tasfiye hareketle-
rinde eskisine nisbetle çok daha in-
sanî davranılması gibi görünüşlerle
ortaya çıkmaktadır.

Bununla beraber, Sovyet Rus-
ya'da Khruschev'in "eşitler ara-
sında birinciliği" inkâr kabul et-
mez bir şekilde sağladıktan sonra,
bu liberalleşme bahsinde bile daha
merkezi bir idarenin kurulduğu ve di-
ğer peyklere Polonya kadar dahi
bağımsızlık hakkı tanınmasının yakın
istikbalde beklenemeyeceği anlaşılacak
tadır. Yugoslavya'nın Kremlin'e kar-
şı isyankârlığa devam etmesi de bu
yüzdendir. Komünist Çin'de de, bü-
yüklüğü ve bünyesi icabı, istiklâl te-
mayülleri bârızdır. Bu durumda, Ba-
tı'nın, Mao'yu Kremlin'den biraz da-
ha fazla ayırabilmek için, vakıalara
biraz daha ehemmiyet veren bir siya-
set takip edip etmemesi meselesi tek-
rar ön plâna çıkmaktadır.

Bu müdil dış siyaset meseleleri
ortasında Türkiye'nin de, kendi rolü-
nün, sadece askerî dayanışma tedbir-
lerini desteklemekten ibaret olmadı-
ğını anlaması ve meselelerin giriftli-
ğine cemiyet felsefesini ve dış politi-
ka metodlarını intibak ettirmesi el-
zemdir.

"mesuliyeti mucip fiillerden" bahsedildiği-
ne göre, endişeye aslâ mahal bulunmadığı-
nı ısrarla ifade etmiştir.

Hemen belirtmek isteriz ki, bir Grup
Sözcüsü tarafından, partisinin hüsnüniyeti
hakkında verilen sözlü teminat, hukukî bir
garantinin yerini aslâ tutamaz! Sözcünün
sorumsuzluk kelimesinin mânasına dayan-
mış olması da tatmin edici değildir:

Evet, hafızai beşer nişyan ile malûl-
dür amma, daha bundan beş ay önce Bö-
lükbaşı'nın dokunulmazlığını kaldırmak
için Hüseyin Avni Gökçürk imzası ile Mec-
lise sevk edilen ve üç tanesinden gayrı bü-
tün D.P. li Milletvekilleri tarafından tasvip
edilen mütalâanın unutulduğunu sanmak
da, lüzumundan fazla nikbinlik olur kana-
atindeyiz. Bu raporda aynen şöyle denil-
mekte idi: "Büyük Millet Meclisine haka-
reti tazammun eden mezkûr küfürlerin
maddede tasrih olunan rey, mütalâa ve be-
yanat şeklinde telâki ve kabul edilmesine
de imkânı hukukî bulunmadığından, Ceza
Kanunumuzun şumulüne giren alelade bir
suç mahiyetini taşıyan bahis mevzuu hâdi-
seden dolayı, maznunun mücerret mebus
olması da, kendisinin mesuliyetsizlik pren-
sibinden istifade etmesi için bir sebep ve
şahsî bir imtiyaz teşkil etmeyeceği tabiidir.
Şu halde hâdisede olduğu üzere hakaretâ-
miz elfazın, mücerret sarf mahalli itibarı-
yla de mes'uliyetsizlik prensibinin ve bin-
netice 17 nci maddenin şumulüne girmesin-
e de imkân mevcut değildir". (Bu raporun
tenkidi hakkında, Forum'un 80 nci sayısın-
daki incelememize bakınız.)

İç Tüzüğe eklenen hüküm yok iken
dahi, "17 nci maddedeki mes'uliyetsizlikten
maksat, suç teşkil etmeyen sözlerden dola-
yı mes'uliyetsizliktir (!) yoksa suç teşkil
eden sözlerden dolayı mes'uliyet, mebus
için dahi elbette mevcuttur" diyecek ka-
dar hukukî muhakemeye aslâ sığmayacak
bir görüş temsil edilerek, mes'uliyet mef-
humunun mânası Hukuk tarihinde eşine
rastlanmayacak surette tamamen değiştirile-
bilirse, 188 nci maddeye eklenen hüküm-
den sonra, kürsü masuniyetinin emniyette
olduğundan artık bahsedilebilir mi?!

Kaldı ki, bu maddeye eklenen ye-
ni fıkranın hangi makul ihtiyaca cevap
vermek maksadıyla kabul edildiğini keş-
fetmeğe de imkân yoktur. Zira maddenin
ilk üç bendi, mebusun teşriî faaliyeti ile il-
gili fiillere taallük etmektedir ki, işte bun-
lar sorumsuzluğun şumulüne girmek mec-
buriyetindedirler. Yeni fıkradaki hükümle
dördüncü bentteki "Meclis binaları ve müş-
temilâtı dahilinde menu bir fiili irtikâp et-
mek" hali kastedilmiştir, demeye de imkân
yoktur. Zira mebusun Meclis içinde işlediği
ve Anayasa'nın 17 nci maddesindeki sorum-
suzluğun şumulüne girmeyen suç mahiye-
tindeki diğer fiilleri bahis konusu olunca,
ne yolda hareket edileceği, İç Tüzüğün 217
nci maddesinin 3 ve 4 numaralı fıkraların-
da zaten düzenlenmiş bulunmaktadır.

Demek oluyor ki, "mesuliyetsizlik" ta-
birinin "suç teşkil eden fiillerin işlenmesi
halinde cezadan muaf olma"yı ifade e-
den mânası, Bölükbaşı hâdisesinde bir ke-
re inkâr edildikten sonra, İç Tüzüğe ek-
lenen bu madde sayesinde, aynı yanlış gö-

Onbeş Günün Notları

İç Tüzük Değişikliğinden Sonra Milletvekilinin Söz Hürriyeti

Demokrat Partinin antidemokratik istikamette dev adımlarla ilerleyişi, artık son safhaya ulaşmış bulunmaktadır. Bir içtüzük değişikliği kisvesi altında, Meclisin mürakabe hakkı azamî derecede kısılmakta, milletvekilinin ve bilhassa muhalefetin vazifesini görebilmesi için zarurî olan garantiler ortadan kaldırılmaktadır.

Şu veya bu maddenin Alman, Fransız yahut İtalyan içtüzüklerinde mevcut olması, bu hükümlerin bizde de kabulü için bir sebep teşkil edemez. Zira bu batı memleketlerinde o maddeler, diğer hükümler ve müesseseler varken, zararlı ve bilhassa suistimale müsait olamazlar. Sözü geçen memleketlerde mevcut başka hukukî müesseselerin yarattığı teminat, bu içtüzük hükümlerinin, iktidar partisi tarafından muhalefeti susturmak için bir âlet olarak kullanılmasına aslâ imkân bırakmaz.

Bizde ise, durum tamamen başkadır; ne Anayasa Mahkemesi, ne tarafsız Meclis Reisî, ne bütün haksızlıkların millet tarafından kolayca duyulmasını mümkün kılan

basın hürriyeti, toplantı hürriyeti ve tarafsız radyo, ne antidemokratik gidişi millete objektif olarak izah ve ilân edebilecek muhtar Üniversite ve ne de her şeyin kendisine bağlı olduğu teminatlı hâkimler (müstakil mahkemeler) mevcuttur. İşte iç tüzüğün, mebuslar için birer Demokles kılıcı haline gelecek yeni hükümlerinin tesirini, bizdeki "teminatsız demokrasi" ışığı altında mütalâa etmek zaruretî vardır.

Yapılan değişiklikler içinde en tehlikeli ve zararlı olanı, 188 nci maddeye eklenen, "bu inzibati cezaların tatbiki, mesuliyeti mucip fiillerden dolayı takibat icrasına mânî değildir" yolundaki hükümdür.

Meclis müzakerelerinde D.P. Grup Sözcüsü, bu hükümle, sadece Meclis dahilinde işlenmiş olup, Anayasanın 17 nci maddesinde ifadesini bulan "Milletvekilinin Sorumsuzluğu" müessesesinin şumulüne girmiyen suçların kastedildiğini; esasen kürsüde sarfedilen sözlerden dolayı Mebusun cezaen "mesul olmayacağı" Anayasada açıkça ifade edildiğine ve yeni fıkrada

rüşün arzu edilen her hangi bir hâdisede çok daha kolaylıkla savunulabilmesi imkânı hazırlanmış bulunmaktadır. Böylece D.P. çoğunluğu, muhalif Milletvekillerini, murakabe vazifelerini götürken sarfettikleri sözlerden dolayı, - Anayasaya aykırı olarak - Hükümeti tahkir, vesaire gibi suç isnatları ile kolayca mahkemelere sevk edilecektir.

Halbuki temsili demokrasilerde millî hâkimiyet esasının canı, millet namına hâkimiyeti kullanan parlâmentonun üyelerinin, sınırsız bir fikir ve söz hürriyetine sahip olmasındadır. Eğer onlar da Meclis kürsüsünde konuşurlarken, alelade vatandaşlar gibi ağızlarından çıkacak sözlerin suç sayılıp sayılmıyacağını hesaplayarak susmayı tercih etmek zorunda bulunurlarsa, parlâmentonun, devlet işlerini tam bir açıklıkla münakaşa ve tedvir eden en yüksek merci olduğunu iddiaya imkân kalmaz.

(İki buçuk asırdır medenî âlemin müşterek malı haline gelen mebusun sorumsuzluğu müessesesinin, millî hâkimiyet rejiminin temeli olduğunu gösteren geniş izahat hakkında, Forum sayı 81 ve 82 deki incelemelere bakınız).

Hele vatandaş hak ve hürriyetlerinin aşırı derecede kısıldığı bir hukuk nizamında, mebusun söz hürriyeti, demokrasinin son kalesini teşkil eder. İktidar partisinin her şeyi yapabildiği ve yapmaya kendisini mezun saydığı bir memlekette, onun da elden gitmesi, artık bir rejim buhranı sınırını aşar, rejim değişikliği mânasına gelir.

Nihayet belirtmek isteriz ki, Milletvekilinin sorumsuzluğu prensibi, batı kültür çevresine giren hiçbir memlekette, bizdeki kadar hayati bir önemi haiz değildir. Çünkü fikir hürriyetini aşırı surette tahdit ve tehdit eden "hükümetin manevî şahsiyetini veya Meclisin manevî şahsiyetini yahut Cumhurbaşkanını tahkir" gibi ağır cezalı suçlar, hakikî demokrasilerde yoktur. Milletvekilinin vazifesini yapabilmesi için hükûmete karşı izhar edeceği şüpheler, yapacağı tenkidler, memleketimizdeki ölçülerle, daima hakaret telâkî edilebilirler. Unutmayalım ki, bir Devlet adamına "D.P. nin avukatlığını yapıyor" demek bile hakaret sayılmıştır.

Bu şartlar altında, muhalefetin, iktidarı gereği gibi murakabe, hattâ tenkid edebilmesine imkân var mıdır? Muhalefetin bu imkânı sahip olmadığı yerde ise, hakikî bir demokrasinin mevcudiyetinden bahsedilemez.

Her ne kadar iç tüzükle Anayasamız değiştirilmesine hukuken imkân yoksa da, itiraf etmek gerekir ki, hele - hâkimlerin teminatını gideren - 6422 sayılı kanun varken, mebusların akıbeti artık tesadüfî içti-hatlara bağlı olacaktır.

Hülâsa bugün Meclisin hükümet üzerindeki murakabe vazifesinin başlıca garantisi, icabında hapse girmeği ve hattâ mebusluk sıfatını kaybetmeği göze alarak, milletin kendilerine tevdi ettiği ulvî vazifeyi çekinmeden görebilme hususunda milletvekillerinin gösterebilecekleri medenî cesaret ve fedakârlıktan ibarettir.

Hürriyet Partisinin Yıldönümü

Siyasî gelişmemizin tarihi boyunca zaman olmuştur ki uğrunda mücadele edilecek bir fikir bulunmamıştır. Gene zaman olmuştur ki uğrunda fedakârca çarpışmak lâzımgelen fikirlerin bayraktarlığını yapacak şahsiyetlerin eksikliği duyulmuştur.

Hürriyet Partisinin 1955 senesi sonunda kuruluşu, her iki noktada kaydedilen bir muvaffakiyetin müjdecisiydi. D.P. nin «idealist» devresindeki hareketleriyle başlayıp daha sonra peyderpey muhalefet partilerinin müdafaasını yapmaya başladıkları kıymetler, böylece bizzat Demokrat Partinin içinden çıkan bir grubun idealizmi sayesinde bir daha savunulmuştu. Hakikaten, millet uğrunda çalışmayı kendi dar menfaatlerinin bekçiliğini yapmaya tercih ettiklerini bu kadar bariz bir şekilde ifade edebilmiş kimselere siyasî tarihimiz boyunca nadiren rastlanmıştır. Herkes, ozaman, Hürriyet Partisinin kuruluşunun memleketimizin siyasî gelişmesi bakımından bir kazanç teşkil ettiğini, demokrasi yolunda yeni bir merhalenin katedilmiş bulunduğunun farkında idi. Bunun içindir ki, Hürriyet Partisi, kuruluşu sırasında, kuruluş senelerinde D. P. ye karşı gösterilen yakınlık ve sevgiyi hatırlatır yakınlık tezahürlerine mazhar olmuştur.

Hürriyet Partisinin 1957 seçimlerine iştirâkine ve seçimlerin arifesinde partilerarası müzakerelerdeki tutumunu tâyin eden, ona kuvvet veren bu gösteriler olmuş, Hürriyet Partisinin mânevi desteğini, doğru olan hareketi yaptığına dair taşıdığı kanaat temin etmiştir. Ancak, Hürriyet Partisi liderlerinin, bu arada, sevgi ve saygı gösterilerinin dışında, Partici olarak hatırlamaları lâzımgelen, fakat hesaplarında fazla yer tutmamış olduğu anlaşılabilir bir unsur mevcuttu; o da, bir partiyi muvaffak kılan sebepler arasında, heyecan dalgalarının yanında, bâzı sosyal tabakaların nihai tercihlerinin de payı olduğu noktası idi. 1950 de Demokrat Partiyi iktidara getiren kuvvetler arasında bilhassa köylülerin kalkınma ümidinin neticeye büyük tesiri olmuştu. Gene 1957 seçimlerinde Halk Partisinin kaydettiği muvaffakiyetin arkasında yatan unsur, Halk Partisinin, iktidarı zamanında, hizmetleriyle bâzı geniş vatandaş

gruplarını memnun edebilmiş olduğu hâdisesi yatıyordu. Seçimler esnasında mühim bir rol oynamış olan «kuvvetli parti» mefhumunun asıl mânâsı budur. Hürriyet Partililerin, memleketimizde sosyal tercihlerin ne şekilde yapıldığı ve yapılması gerektiği hususunda, memlekete faydalı olmak bakımından nasıl bir hareket hattı takibetmeleri gerektiği noktasında, objektif ve soğukkanlı bir şekilde düşünmeleri gerekmektedir. Hürriyet Partisi liderlerinin bu noktada varacakları netiye şimdiden kestirmek mümkün değildir, fakat kuruluşları anında «doğru yol» u seçtikleri için halkın teveccühüne mazhar olanların bu teveccühü 1955 senesinde aldığı şekle yakın bir şekilde devam ettirecek yolu seçmeleri birçoklarımızın samimî temennisidir.

Uyumayan Bir Üniversite

Kişi hürriyetlerinin siyasî makamlarca yavaş yavaş, fakat devamlı bir şekilde kısıldığı memleketlerde üniversitelerin davranışlarına hangi esasların hâkim olacağı meselesi Hitler Almanyasının danberi daima tartışılmalı bir konudur. Son günlerde Sorbonne Üniversitesinde vukubulan bir olay, bu gibi durumlarda üniversite çevrelerinden beklenen davranış bakımından çok ilgi çekici bir örnek teşkil ediyor.

Bütün mesele Cezayir Üniversitesinde çalışan yirmibeş yaşında bir matematikçinin başına gelenlerle başlıyor. Maurice Audin adındaki bu genç ilim adamı, gözü önünde cereyan eden faciaları, müslüman milliyetçilere reva görülen işkenceleri aslâ tasvip etmiyor ve Fransa'nın şanına yakışmayan bu gibi hareketleri açıkça tenkidden çekinmiyordu. Siyasî makamlar işlerine hiç gelmeyen böyle bir sesi susturmanın yollarını aramakta gecikmediler. Matematikçiyi sol temayüllü olmakla itham etmeleri ve aşırı solcularla bir tutmaya çalışmaları para etmedi, çünkü Maurice Audin'in Komünist Partisi ile hiçbir ilişkisi yoktu. Bu gibi usüller işe yaramayınca iş zorbalığa varıldı ve bir haziran günü paraşütçilikleri ilim adamını tevkif ediverdiler. O gün, bu gün, kendisinden hiçbir haber alınmamıştır. Hükümetin iddiası-

na göre, genç anarşist hapisten kaçmıştır; arkadaşlarının iddiasına göre ise, değerli ilim adamı, ya kendisine yapılan vahşi işkenceler karşısında fazla dayanamamıştır, yahut da Kuzey Afrika'nın karanlık bir köşesinde hâlâ inleyip durmaktadır.

İşin asıl ilgi çekici safhası bundan sonradır: Kendisi zindanlarda bekliye-dursun, Maurice Audin'in doktorasını verme zamanı gelmiştir. Zaten hazır olan tezinin jüri önünde savunulması gerekmektedir. Arkadaşları ve çalışmalarına nezaret eden profesör bu işin «gıyaben» yapılması için müracaat ederler. Millî Eğitim Bakanı M. Biller, en liberal Bakanlardan biri sayılmasına rağmen, buna şiddetle muarızdır. Fakat, koskoca Sorbonne Üniversitesinin bir ilim müessesesi olarak bağımsızlığını ve fikrî asaletini unutmamak lâzım. Nitekim Üniversite müracaatı kabul etmiş ve geçen hafta, son derece kalabalık bir dinleyici kütlesi karşısında, genç matematikçinin profesörü M. de Possel, «Vektörlü Uzayda Lineer Denklemler ve Diferansiyel Denklemlerde Sınırlı Daireler» adındaki tezin savunmasını yapmıştır. Jüri, kısa bir tartışmadan sonra, tezin son derece başarılı olduğuna karar verince, salonu bir alkış fırtınası kaplamıştır. Bu durum karşısında, jüri başkanı Profesör Favart'ın şu sözleri hiç şüphesiz ilim tarihine geçecektir: «Lütfen alkışlamayınız; sizden ricam bir dakikalık sükûttur.»

Dinleyiciler arasında meşhur yazar François Mauriac da bulunuyordu. Ertesi günü yazdığı yazı, — hele kendisinin katolik bir edebiyatçı olarak tanındığı hatırlanırsa — çok manidardır: «Maurice Audin bir aydıındı. Bu kelimenin bâzı gazetelerde nasıl bir tepki uyandırdığını biliyorum; kim ne derse desin, bu ilim adamını insanlığın en asil ve en temiz çevrelerinden birine mensuptu. Ne yaptınız onu?»

Fransa'da bugünlerde üniversitelerle siyasî makamlar arasındaki münasebetler bakımından yazılanları şu şekilde özetlemek mümkün: Alman Üniversiteleri, Nazilerin zaferi karşısında ses çıkarmamakla alınlarına aslâ silemeyecekleri kara bir leke sürmüşlerdir. Aynı şey Fransız üniversitelerinde te-kerrür etmiyecektir.

Avare Yıllar

Bugünlerde gazeteler, ders saatlerini kumar yerlerinde geçiren öğrencilerin, kahve köşelerinde tavla oynayan üniversitelerin resimleriyle dolu. Fıkra yazarlarının ve resmî makamların ifadesine göre, gençlik haylazlığa doğru gitmekte, eğitim müesseselerinden gitgide uzaklaşmaktadır.

Elimizdeki genç dimağlar hakkında böyle kötümser bir hüküm vermeden ve koskoca valileri Beyoğlu'nun arka sokaklarında öğrenci avına yollamadan önce, meselenin köklerini araştırmamız ve gerçek sorumluları meydana çıkarmamız lâzım. Toplum ve bilhassa öğretici durumunda olanlar, geleceğin değerleri için ellerinden geleni yapmakta mıdır? Ders saatleri dışındaki faaliyetler bir yana, ders saatleri içinde bile, eğitim müesseseleri öğrencilerin seve seve gidecekleri ve azap duymadan vakit geçirebilecekleri yerler midir? İlkokullar biliriz ki, bahçeleri bir çöplükten ibarettir; liseler biliriz ki, dershaneler dışında öğrencilerin rahatça konuşabilecekleri, eğlenecekleri ve oynayacakları yerleri ya yoktur, ya depo haline getirilmiştir yahut da çok dardır. Yine öyle fakülteler vardır ki, oralardaki idareciler, sınıf kapılarını açık tutmakla işlerinin bittiğini zannederler: öğrencilerin mütalâa saatlerindeki rahatları, kütüphane imkânları ve dinlenme yerleri tamamen ihmal edilmiştir; kantinler, yemekhaneler birer pislik yuvasıdır; öğrenciler, avazı çıktığı kadar bağırarak hırıltılı bir radyodan fırsat bulabildikçe birbirleriyle konuşmaya, dertleşmeye veya eğlenmeye çalışırlar. Batı üniversitelerinin en önemli kısımlarından sayılan ve kız erkek bütün öğrencilerin bir araya gelip dinlenebilecekleri, müzik dinleyebilecekleri veya okuyabilecekleri odalar, salonlar birer lüks ve fantezi sayılmıştır; eldeki imkânları bir araya getirmek veya bütün imkânsızlıklara rağmen birşeyler yapmak için uğraşanlar pek azdır.

Haylazlığandan şikâyet ettiğimiz gençliğin fikrî gelişmesi için neler yapmışızdır? Sudan konular üzerinde birer sofist güreşinden ibaret olan münazaralarda jüri üyeliği etmekle ödevlerinin bittiğini zanneden öğretmenler maalesef hâlâ çoğunluktadır. Gençlerin düşüncemeleri, tartışmaları ve birer insan olarak yetişmeleri için herşeyi yaptığı-

mızı iddia edebilir miyiz? Menedilen dernek toplantılarının, kapatılan fikir kulüplerinin hikâyesi hâlâ zihinlerde-dir. Üzerlerimize düşenleri yapmadıkça, yeni yetişen neslin haylazlığından şikâyet etmemiz, millî meselelerde gösterdiği tepkinin bir duygu kalıbından ibaret olduğunu ve fikrî muhtevadan mahrum bulunduğunu ileri sürmemiz aslâ doğru olmaz. Avare geçirdiğimiz yılların bütün sorumlunu körpe omuzlara yüklemekten kaçınmalıyız.

Bütçe Komisyonu Müzakerelerindeki Hava

Bu sene bütçenin tümü üzerinde Bütçe Komisyonunda yapılan görüşmeler bilhassa şekil bakımından şayanı dikkat olmuştur. Görüşmelerin umumiyetle karşılıklı anlayış havası içinde cereyan etmiş olması ve partililik zihniyetine kapılmadan iktisadî meselelerin az çok objektif bir tarzda münakaşa edilmiş olması sevindirici olmuştur. Forum'da senelerdir tekrar ettiğimiz gibi iktisadî mevzuların ve bilumum memleket mevzularının münakaşasında müspet neticelere varabilmek için durumun objektif mutadlara göre tahlil edilmesi ve partizanlık hislerinden uzak kalınması şarttır. Bu seneki Bütçe Komisyonu görüşmelerindeki havayı şayanı arzu olan istikamete doğru atılmış bir adım telâkki etmek yerinde olur. Meclis'te partiler arasında hüküm süren gergin hava muvacehesinde, Bütçe Komisyon müzakerelerinde tezahür eden karşılıklı nezaket ve anlayış havası büsbütün ehemmiyet kesbetmektedir. Seçimlerden beri mevcut olan çok gergin iç siyaset münasebetlerine rağmen, komisyon müzakerelerinin nezaket ve anlayış dahilinde yürütülmüş olması, Meclis çalışmalarının normal bir mecraya sevk edilmesinin pekâlâ mümkün olduğunu göstermektedir.

Ancak bu normal havayı tesis etmenin yolu şiddet ve cebir usûllerine müracaat etmek değildir. Hükümet, Mecliste normal bir çalışma havası meydana getirmek üzere İç Tüzük hükümlerini şiddetlendirerek, meb'usların soru ve söz haklarının kısılanması cihetine gitmek arzusundadır. Halbuki bu cebir usûlleriyle normal çalışma havasının hiçbir zaman kurulamayacağı, bilâkis partiler arası münasebetlerin ve Mec-

lis'in çalışma şartlarının büsbütün ağır-
laştırılmış olacağı bârizdir. Bütçe Ko-
misyonu görüşmeleri, normal çalışma
şartlarının, şiddet yolu ile değil, karşı-
lıklı iyi niyet ile pekâlâ gerçekleştirile-
bileceğini ispat etmek itibarıyla çok şa-
yayı dikkat olmuştur.

Enflasyon Var mı, Yok mu?

Bütçe Komisyonunda bütçenin tümü
üzerinde cereyan eden münakaşalarda
yer alan mühim mevzulardan biri mem-
leketimizde enflasyonun mevcut olup
olmadığı meselesi olmuştur. Hastalığa
çare bulabilmek için evvelâ derdin teş-
his edilmesi lâzımdır. Bu itibarla; mazi-
nin muhasebesinin yapılması ve enfla-
yon meselesinin bütün cepheleriyle gö-
rüşülmesi faydalı olmuştur.

Maalesef, vaziyetin açıklığına rağ-
men, enflasyon mevzuunda bilhassa
hükümetin tam vuzuha varmadığı mü-
zakereler esnasında bir daha meydana
çıkmıştır. Enflasyon, aşırı talep do-
layısıyla meydana gelen hızlı bir fiyat
artışıdır. Memleketimizin, 1953 senesin-
denberi gittikçe hızlanan bir fiyat ar-
tışı hareketi karşısında bulunduğu ma-
lûmdur. Son seçimlere kadar hükü-
met bu hâdiseyi inkâr etmiş veya hiç
değilse ehemmiyetini küçümsemıştır.
Fakat seçimlerden az sonra, çeşitli mal-
ların (pamuk, zeytinyağı, pirinç v.s.) fi-
yatlarına müdahale edilerek, kanunla
bunları indirmek gibi, ancak çok fev-
kalâde şartlar altında alınabilecek ted-
birlere tevessül edilmiş olması, hükü-
metin fiyat artışını durdurmak ve tersine
çevirmek lüzumunu hissetmiş olduğu-
nu göstermez mi? Böyle bir hareket
tarzı da enflasyonun kötü tezahürlerini
kabul etmek, bunlara çare aramak de-
ğil de nedir?

Oysa ki, komisyondaki müzakereler
sırasında hükümet sözcüsü olan Ma-
liye Vekili, enflasyonun mevcut olma-
dığını, şimdiye kadar elde edilmiş o-
lan neticelerin malî istikrar sarsılma-
dan temin edilmiş bulunduğunu beyan
ederek, bâzı C. H. P. li hattâ D.P. li me-
busların enflasyon tehlikesine dair gö-
rüşlerini reddetmiştir. Maliye Vekili ma-
zideki gelişmelerin uzun b'r tahlilini
yaparak, enflasyonun 1939 ile 1946 ar-
rasında mevcut olduğunu, fakat 1950
denberi vukubulan gelişmede enfla-

yonist bir cihetin bulunmadığını söyle-
miştir. Emisyonda vukubulan artışların
piyasa ihtiyaçlarına muvazi bulundu-
ğunu ve bu yüzden tehlike arzemedik-
lerini ilâve etmiştir. Bu düşünce tarzı
enflasyon meselesine dair hükümetin
görüşünde vuzuh ve berraklığın bulun-
madığını açıkça göstermektedir. Şayet
emiyon artışları piyasanın hakikî ihtiya-
çlarından doğmuş ise ve bunların enf-
lasyonist tesirleri mevzu bahis değilse
o halde fiyatları indirmek üzere yapı-
lan büyük ölçüdeki müdahaleler nasıl
izah edilebilir? Maliye Vekilinin izahatı
belki de hükümetin takip etmiş olduğu
politikânın daima isabetli ve
doğru olduğunu ve bundan rücu etme-
nin mevzu bahis olmadığını telkin et-
mek ihtiyacından ileri gelmektedir. Oy-
sa ki, prestiji kurtarmak ümidiyle, du-
rumun teşhisinde ve istikametini tâyi-
ninde vuzuh ve berraklığı feda etmek
doğru değildir.

Komisyon müzakereleri esnasında,
yine enflasyon bahsinde bâzı D.P. li
mebusların ileri sürdükleri mütalâalar-
da aynı tenakuzun izlerine tesadüf edil-
mektedir. Bu mebuslar enflasyonun
hızlı kalkınma devresinde gayrikabili
içtinap olduğunu kaydettikten sonra,
bugünkü enflasyonun tehlikelerine işa-
ret etmişler ve dozun kaçırıldığını söy-
lemişlerdir. Müteakip beyanlarında,
aynı mebuslar sözlerini tavzih etmek
mecburiyetini hissetmişler, enflasyonu
kabul etmediklerini, mevzu bahis olan
hâdisenin «enflasyon» değil, ekspansi-
yon» olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu be-
yanlarda, itakikati teşhis etmek arzu-
su ile birlikte, kelime oyunları ile duru-
mun ciddiliğini açığa vurmamak endi-
şesinin tesirleri görünmektedir.

Muhalefet mensubu milletvekilleri
ve bu arada C.H.P. den İsmail Rüştü
Aksal ile Ferit Melen, içinde bulundu-
ğumuz vaziyetin geniş ve ölçülü bir tah-
lilini yapmışlardır. Tek taraflı bir tutum
dan kaçınılmış olmaları, yatırım politi-
kasının umumî hedefi üzerinde muta-
bakat halinde oldukları halde kullandıkları
enflasyonist metodlar hususunda
hükümetin görüşünden ayrıldıklarını
beyan etmiş olmaları mucibi memnuni-
yettir. Adı geçen mebuslar, bu tutum-
larıyla müzakerelerin yıkıcı değil, yapıcı
bir hava içinde cereyan etmesine
yardım etmişlerdir.

Son Nato Toplantısı

Başbakanlar seviyesinde aktedilen
son NATO Konseyi toplantısının ilk ön-
ce hâletmesi gereken mesele askerî
mahiyette idi. Sovyet Sputnik'inin atıl-
ması, Sovyetlerin, hiç olmazsa menzil
bakımından kıt'alararası roketle muadil
bir füzeye sahip olduklarını göstermiş-
ti. Bu durumda, Sovyetlerin âzami iki
yıl içinde doğrudan doğruya Sovyet ül-
kesindeki üslerden NATO bölgesi içe-
risindeki herhangi bir hedefi bombardı-
man etmeleri imkânı ortaya çıkıyor-
du. Amerikan kıt'alararası roketinin
1960-61 den evvel harekâta müsait hâle
gelmesi beklenmediğinden, Sovyetle-
rin stratejik bombardımanlar sahasında
elde edebilecekleri bu üstünlüğün
en kısa zaman zarfında ortadan kaldı-
rılması için, orta menzilli roket üsleri-
nin Avrupa ve Türkiye'de âzami bir bu-
çuk yıl içinde tesis edilmesi gerekiyordu.
NATO Konseyi bu meseleyi, sadece
prensip itibarıyla müsbet bir hâl çare-
sine bağlamıştır. Gerçekten, NATO dev-
letleri orta menzilli roketlerin Avrupa
Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı-
nın (SACEUR) emrine verilmesini ka-
bul etmişlerdir. Bundan başka, atom ve
hidrojen bombalarını hâvi roket mer-
mi tapalarının Avrupa'da depo edilme-
si de prensip itibarıyla kararlaştırılmış-
tır. Ancak, bu prensip kararlarına rağ-
men, Danimarka, Norveç ve İzlânda'nın
kendi ülkeleri üzerinde roket üsleri ve
radyo-aktif patlayıcı madde depoları
kurulmasına tamamen muhalif oldukları,
Belçika'nın da bunu büyük bir şevkle
karşılamaadığı anlaşılmaktadır. Bu-
na mukabil, Türkiye, Holânda, Batı Al-
manya, İngiltere, İtalya ve Fransa ken-
di ülkelerinde bu üslerden ve depolar-
dan kurulmasını müsait karşılamışlar-
dır. NATO dışında kalan İspanya'nın
da aynı kanaatte olduğu sanılmaktadır.
Amerikan askerî makamları Avru-
pa'daki NATO bölgesinin muhtelif kı-
sımlarında 150 kadar orta menzilli ro-
ketin bulunmasını elzem gördüklerine
nazaran, İzlânda, Norveç, Danimarka
ve Belçika'nın muhalefetine rağmen as-
kerî maksat sağlanabilecek, demektir.
Bu münasebetle, yabancı basında çı-
kan haberlere göre, Türkiye, İngiltere,
Batı Almanya ve İtalya'da hâlen radyo-
aktif askerî maddeler depolarının
mevcut bulunduğunu zikredelim. An-
cak, bir mesele de, roketlerin atılma-

sında üssün ülkesinde bulunduğu Devlete danışılıp danışılmıyacağı meselesidir. Bu dâva ise henüz tamamen hâll edilmiş değildir. Menderes'in istediği gibi bu yetkinin en yüksek millî komutanlara verilmesinin kabulüne imkân tasavvur edilemez.

Bu askerî meseleyle yakından ilgili kısa vâdeli bir diğer mesele de, NATO Devletlerinin aralarında bir «beyinler birliği» kurmaları meselesidir. Sovyetlerin teknolojik sahada kaydettikleri ilerlemeler, geniş ölçüde, Amerika'da bir aralık her tarafı saran «Mac Carthysme» hastalığının doğurduğu aşırı emniyet tedbirleri neticesinde Amerikan ilmi sırlarının müttefiklerine verilmemesini gerektiren mevzuata atfedilmiştir. Bu, çok yerinde bir görüştür. Şimdi ise, ilmi bilgiler birleştirilecek ve bu suretle lüzumsuz vakit ve enerji sarfı önleneyecektir. Bunun için, NATO Genel Sekreterine bir de İlmî Müşavir tayin edilecek ve NATO'da bir İlim Komitesi kurulacaktır. Bundan başka, NATO Devletleri fen eğitimi sahasında ıslahat ve daha geniş bir işbirliği yapacaklardır.

Son NATO toplantısında siyasî meseleler bahsinde fazla bir ilerleme kaydedilemediği anlaşılmaktadır. Türk Başbakanının Müttefiklerini Ortadoğu hakkında derpiş ettiği hâl çarelerine pek okadar yaklaşamadığı; Fransız Başbakanının Cezayir bahsindeki çağrılarının da pek büyük bir şevkle karşılanmadığı tebliğ metninden bile anlaşılmaktadır. Buna mukabil, silâhsızlanma meselesindeki Batı teklifleri ile Almanya'nın birleştirilmesi hakkındaki Batı tezi Konsey'de yeniden tasvip bulunmuştur.

Siyasî sahada NATO politikalarının daha iyi koordine edilmesi hakkında tebliğde fazla muğlak bir maddeye rastlanmaktadır. Bu maddenin, esasen NATO içinde câri evvelden müşavere ve Genel Sekreter'in arabuluculuğu usûllerine ne ilâve ettiği belli değildir.

Buna mukabil, Başbakanlar toplantısı, Sovyet Sputnik'inin atılması, Sovyetlerin silâhsızlanma müzakerelerinde sertleşmeleri ve Ortadoğu'da çok daha faal bir hâle gelmeleri karşısında biraz aceleci bir tarzda müzakere ve anlaşma arzusu izhar etmiştir. Mr. Dulles'in, son Paris toplantısının Sovyetlere karşı bir şahlanma gösterisi teşkil etmesi arzusu, sadece Menderes'te yankı bulabilmiştir. Diğer bütün Başbakanlar ve hattâ Şansölye Adenauer, ve Dışişlerinden Mr. Stevenson ile Mr.

Kennan), Kremlin ile müzakerenin reddedilmemesi, ve, silâhsızlanma bahsinde son defa Polonya Dışişleri Bakanı tarafından yapılmış olan Orta Avrupa'nın atomik silâhlardan tecridi yolundaki teklif gibi projelerin nereden gelirse gelsin müzakere edilmesi gerektiğini ileri sürmüşler, ve neticede, Sovyetlerin Birleşmiş Milletlerin genişletilmiş yeni Silâhsızlanma Komisyonuna davet edilmesi ve bu davet reddediği takdirde bu bahiste prosedür meselelerini halletmek üzere bir Dışişleri Bakanları Konferansının teklif edilmesini Mr. Dulles'a kabul ettirmişlerdir. Kanaatimizce, Sovyetlerle, prensip itibariyle müzakereyi reddeden bir zihniyet yanlış bir zihniyettir. Bununla beraber, müzakere için el uzatmanın da zamanını iyi seçmek lâzımdır. Mr. Khrushchev'in sun'î peyki fırlattıktan sonra Batı Câmiasına karşı bâriz bir istihfaf ve dirsek çevirme hâleti ruhiyesi içinde bulunduğu müşahede edilmekteyken, böyle bir teklif yapılması, bu teklif reddediği takdirde, geri kalmış Asya ve Afrika memleketlerinin umumî eskârında, Sovyetlerin daha kuvvetli olduklarının batılılarca da teslim edildiği ve NATO'nun bu sebepten dolayı Demirperde'ye el uzatmak zorunda kaldığı zehabı kolaylıkla uyanabilecektir. Nitekim, Mr. Khrushchev ve Gromyko bu teklifleri reddetmişler, ve - bir müddet evvel üye adedi 25 e çıkartılmış olan yeni Birleşmiş Milletler Silâhsızlanma Komisyonuna katılmayı reddetmiş olduklarını unutarak - Genel Kurulun silâhsızlanma konusunda bir fevkalâde toplantı yapmasını istemişlerdir; Kremlin'in gayesinin, «biz hem kuvvetliyiz, hem de barışçılız» temasını işlemek için propaganda yapmak olduğu açıktır. Bu durumda, tebliğde, NATO'nun müzakerelere girişmeyi her zaman kabul ettiği; lâkin, Sovyetler bu yola ciddiyetle yanaşmadıkları takdirde buna imkân olamayacağı münasip bir lisanla anlatılınsaydı, NATO câmiası, Sovyet Yüksek Şûrası tarafından bu derecede istiskal edilmiş olmazdı.

Son NATO toplantısında iktisadî sahada da daha ileri bir koordinasyon lâzımunun teslim edildiği anlaşılmaktadır. Bu koordinasyon, eskisi gibi mevcut teşekküller vasıtasıyla idame ettirildikten başka, NATO dahi, iktisadî meselelerle daha bilâvasıta bir şekilde ilgilenmeye başlayacaktır. Bugüne kadar NATO, iktisadî meselelerle, askerî plânlama ile iktisadiyat arasındaki mü

nasebetler, Sovyet iktisadî inkişafının tahlili, el emeği meselesi ve bâzi uzun vâdeli ikmâl meseleleri dolayısıyla meşgul oluyordu. Şimdi ise, iktisadî meseleler, NATO tarafından doğrudan doğruya tahlil edilmeye başlanacaktır. Ancak, NATO bunu yaparken, Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği, Avrupa Müşterek Pazarı ve Serbest Mücadele Bölgesi ve bu teşekküllere bağlı sair teşekküller ve Dünya Gümrük Birliği gibi mevcut teşkilâtın yetkilerine müdahale etmeyecektir. NATO, daha ziyade, bütün iktisadî problemlerin yüksek plânda tetkik edildiği bir inceleme ve kıymetlendirme mercii olacaktır. Bununla beraber, NATO'nun bizzat tedvir edeceği bir iş vardır: bu da, geri kalmış memleketlere yardımın yüksek seviyeden idaresi meselesidir. NATO, bu konuda genel mahiyette tavsiyelerle mi yetinecek, yoksa - tebliğde kurulması imkânı derpiş edilen - ayrı bir ajans tesis ederek geri kalmış memleketlere Birleşik Amerika, İngiltere, Batı Almanya, Fransa, İtalya ve Belçika gibi memleketlerin yapabilecekleri ve bâzılarının yapmakta oldukları yardımları bir fon hâlinde tek elden mi idare edecektir? Bu husus belli değildir. Bilhassa Fransa ve İtalya'nın bu ikinci sıkkın - çok haklı olarak - taraftarlık ettikleri bilinmektedir.

Netice olarak diyebiliriz ki son NATO toplantısı herşeye rağmen başarılı bir toplantı olmuştur. Bilhassa Avrupa basını, bugüne kadar yapılmış her NATO toplantısını görüş farklarının şiddetle çarpıştığı ve çok az şeyin hâll edilebildiği toplantılar gibi göstermiştir. Bu ancak kısmen doğrudur. Aslında, NATO kurulduğundanberi çok mesafe kat'etmiş, pek çok meseleleri muvaffakiyetle hâll etmiştir. Demokratik nizamın esası, «hakikatlerin eskânın mübarezesinden doğduğu» kazıyyesine dayanır. NATO'nun karışık manzarası da bundan ileri gelir. Fakat, hiç şüphe yok ki, NATO, asıl kuvvetini, asıl hayatîyetini işte o zahiri karışıklıktan almaktadır.

Yeni Gerilemeler

Kıbrıs meselesinde Hükümet yeni ve önemli gerilemelere katlanmak zorunda kalmıştır.

Bu gerilemelerin dünya halk oyu üzerinde en fazla tes'ir yapacak olanı Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Yunan tezi üzerinde yapılan oylamalar esnasında vuku bulmuştur. Gerçekten,

10 Aralık 1957 günü Genel Kurul Siyasî Komisyonu, 33 müsbet, 20 menfi, 25 çekimser oyla ve 4 devletin de oylamaya katılmamasıyla Kıbrıs halkına self - determination hakkının verilmesini isteyen bir Yunan tâdil teklifini kabul etmiş ve bu suretle Genel Kurula bu yolda bir tavsiyede bulunmuştur. 12 Aralık 1957 günü de, aynı karar sureti 31 müsbet, 23 menfi, 24 çekimser oyla ve yine 4 devletin oylamaya katılmamasıyla 2/3 ekseriyeti elde edemediği için reddedilmiştir. Bu suretle, Kıbrıs meselesine «âdil, demokratik, barışçı ve Birleşmiş Milletler prensip ve gayelerine uygun» bir hâl çaresi bulunmasını isteyen 26 Şubat 1957 tarihli muğlak ve umumî ifadeli eski tavsiye yürürlükte kalmıştır. Bu tavsiyeyi ise, her üç ilgili devletin değişik şekillerde tefsir ettikleri bilinmektedir.

Yunan karar suretinin Genel Kurulda reddedilmiş olmasına rağmen, oylama neticesinin Yunanistan için önemli bir başarı olduğu muhakkaktır. Gerçekten, Yunanistan, geçen Genel Kurulda, ne siyasî Komisyonunda, ne de umumî heyette, 26 Şubat 1957 tarihli tavsiyenin menşei teşkil eden Hint teklifine karşı kendi tezinin reye konmasını istemek cesaretini bulamamıştı. Çünkü kendi teklifinin âdi ekseriyeti bile sağlamıyacağını biliyordu. Bu yılki neticeler ise, Yunanistan'a, kendi tezinin Türk ve İngiliz tezlerine nisbetle Birleşmiş Milletler'de daha fazla taraftar bulunduğunu iddia etmek imkânını verecektir. Bunun da, dünya halk oyu ve bizzat İngiliz halk oyu üzerindeki etkisi büyük olacaktır.

Lâkin, kanaatimizce meselenin esasî bakımından, Birleşmiş Milletlerde uğradığımız yenilginin yanında, diğer bir gerileme vardır ki mânâ ve mahiyet bakımından Genel Kuruldaki oy neticesinden çok daha önemlidir. Gerçekten, Siyasî Komisyonunda 9 Aralık 1957 günü bir nutuk söyleyen İngiltere Dışişleri, Devlet Bakanı Mr. Allan Noble, Hükümetinin 1957 yazı içerisinde Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs'ta bir üçlü idarenin kurulmasını teklif etmiş olduğunu beyan etmiş olmasıdır. Bu teklif diğer iki Devlet tarafından reddedilmiştir.

Bunun üzerine, İngiltere Hükümeti, Ankara ve Atina'ya müracaatla, her türlü teklifin serbestçe ortaya atılabileceği ve görüşüleceği gündemsiz yarı-resmî bir toplantı yapılmasını teklif etmiş-

tir. Bu teklif Türkiye tarafından kabul, Yunanistan tarafından ise reddedilmiştir.

İngiltere Hükümetinin böyle bir müşterek idare teklifinde bulunmuş olması bile onun, Türk ve Rum Cemaatlerini self - determination hakkının istimalinde eşit kılma vaadinin tek tatbik şeklinin taksim olmadığı kamaatında bulunduğunu ve üstelik taksimi diğer hâl çarelerine tercih etmemekte olduğunu açıkça teyid etmektedir.

Türk aydınlarının ve Devlet adamlarının bu iki gerileme karşısında uzun uzun düşünmeleri elzemdir.

Araplar, İsrail ve Eiz

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Siyasî Komisyonu ve umumî heyetinde bir tek Arap devletinin dahi lehimizde rey vermeyişi Türk halk oyunu çok üzmüş ve Hükümetin Arap politikasındaki başarı derecesi hakkında uzun uzun düşündürmüştür. Gerçekten, Siyasî Komisyonunda oylamaya katılmıyan Ürdün ve Libyadan gayri Arap Devletlerinin hepsi aleyh'mizde rey vermişlerdir. Heyeti umumiyede ise, Ürdün ve Libya'ya bir de Fas katılmış ve Irak da aleyh'mizdeki vaziyetini çekimserliğe kalbetmek lûtfunda (!) bulunmuştur.

Irak Hükümetinin (bu oylamanın yapıldığı sırada hâlâ iktidarda bulunan El Eyyubî Hükümetinin değil, fakat Nuri Sait Paşa taraftarı Mercan Hükümetinin) yaymak istediği şekilde, bunun, resmî tâlimata aykırı hareket eden bir Başdelegenin eseri olduğu yolundaki izah tarzı, Türkiye'de kimsenin kanmıyacağı bir hikâyeden ibaret kalacaktır.

Asıl mesele, Irak'ın Bağdat Paktyla Arap Birliği arasında hangisini tercih edeceğidir. Yahut meseleyi başka türlü vaz'edelim: Irak Hükümeti, Bağdat Paktnı Sovyet Rusya'ya mı, yoksa evleviyetle İsrail'e mi müteveccih ad-detmektedir? (Zira, eğer birinci şıkkı benimsemişse, o zaman Arap Birliği ile Bağdat Paktı arasında tercih yapıp yapmamak meselesi, bir dış politika meselesi hâlinde çıkıp, bir iç politika meselesinden ibaret kalacaktır).

Aldığımız malûmat, Irak'ın, aslında,

büyük tereddütler geçirmekte olduğu merkezindedir. Eyyubî Kabinesi, açıkça Arap Birliğini seçmek günahını işlemiş ve bu sebepten dolayı Mercan Kabinesi onun yerine geçirilmiştir.

Lâkin, asıl dâva, Irak halk oyunun, aslında İsrail meselesiyle Sovyet tehlikesinden çok daha fazla uğraşması ve gittikçe Nâsır'a doğru kaymasıdır. Nuri Sait Paşa ve peyklerin bu gidişi ilâ-nihaye frenliyemeyecekleri de âşikârdır. Ne yapıyor Nuri Sait Paşa? Demagoji yarışına çıkıyor; zira, başka silâhı kalmamıştır. Joseph Alsop'un New York Herald Tribune'da anlattığına bakılırsa, Sovyetler Mısır'a, eğer Arap Devletleri İsrail'i 1947 Taksim Plânı hudutlarına geri çekilmeye zorlamak için harekete geçecek olurlarsa onları destekleyeceğini bildirmişler, bunun üzerine Suudiler, Eisenhower Doktrinini bırakıp yeni bir Suriye olmayı tercih etmişler. Ve Nuri Sait Paşa'ya göre; bunu önlemenin tek çaresi Sovyet demagojisinin aynıyle Batı devletleri tarafından kabul edilmesi imiş!

Ve, yine yabancı Batı kaynaklarına göre, Başbakan Adnan Menderes, bu çok ciddi mülâhazanın tesiri altında kalarak, Ankara'da son yapılan Ortadoğulu Bağdat Paktı Devletleri toplantısında, bu tezin savunmasını NATO'da yapmak üzere onların resmî sözcülüğünü deruhte etmek zaruretini hisseylemiştir.

İsrail'e 1947 taksim plânı hudutlarını kabûl ettirmek ancak harb yoluyla mümkün olacağına ve Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin herşeyden evvel İsrail'le Araplar arasında sulhün hüküm sürmesi olduğuna göre, biz, Başbakanın NATO'daki açık nutkunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1947-1948 F. listin kararlarından bahsetmesini sırf, Bağdat Paktna ek mektup teatisini hatırlatıcı umumî ve muğlak bir nezaket jesti olarak kabul ediyoruz. Ve, Bay Zorlu'nun, böyle bir tezi Fransa Dışişleri Devlet Sekreteri M. Maurice Faure nezdinde savunduğunu bildiren «Le Monde» Gazetesi yerine, Dışişleri Bakanının böyle bir tezi kapalı oturumda ortaya atmadığını hiddetle ifade eden NATO Genel Sekreteri M. Henry Spaak'a inanmayı tercih ediyoruz. Çünkü, ciddi Devlet adamları başka türlü hareket edemezler.

Seçim Sonrası ve İdarecileri

★★★

27 Ekim seçimlerinden sonra, kaymakamlar ve valiler arasında birtakım değişiklikler yapılacağı zaten bekleniyordu. Son yıllarda, «idare mekanizmasının tarafsızlığı» işlerimizin bir kaidesi olmaktan çıkmış, bilakis tarafsız idareciler mevcudiyetleri iktidar tarafından istenmeyen ve şu veya bu yoldan «saf dışı» bırakılması gereken birer istisna haline gelmişti. Bu bakımdan, seçimler sırasında kendilerine kanunla tanınan yetkileri yerine getirmekle yetinen, mahallî parti teşkilâtıyla işbirliği etmeyen ve iktidar partisinin kazanması için aşırı gayretkeşlik göstermeyen idarecilerin türlü bahanelerle başka yerlere ve görevlere nakledilmiş olmalarını bugünkü durumun tabii bir sonucu saymak gerekir. Ancak, şu son bir iki hafta içindeki rakamlar bile, adliye mensuplarının maruz kaldıkları muamelelere paralel olarak idari mevkilerde bulunanların da siyasî mülâhazalarla kazadan kazaya, vilâyetten vilâyete yollanışlarını göstermek bakımından manidardır. Bukadar kısa bir müddet içinde 8 valinin ve 27 kaymakamın değişmiş olması, memleketin şimdiki şartlarına göre bile normal karşılanacak bir olay değildir.

Sık sık yapılan tâyin ve nakillerin idare cihazını nasıl tahrip ettiğini ve idareciler arasında ne derece geniş bir huzursuzluk yarattığını merak edenler, bu konuda aradıkları en iyi bilgiyi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından geçen Eylül ayında yayınlanmış olan bir araştırmada bulacaklardır. Anket usûlüne dayanan ve esas sorumluluğu dört kişilik bir ilim heyetine ait olmakla beraber geniş bir kadronun yardımıyla hazırlanmış olan bu eser, «Kaza ve Vilâyet İdaresi Üzerinde Bir Araştırma» adını taşımaktadır. İçindeki bilgiler 45 valinin ve 349 kaymakamın verdikleri cevaplar esas alınarak hazırlanmıştır. İdare sistemimizin çeşitli veçheleri hakkında bir hayli bilgi veren bölümler yanında, bilhassa «Kaymakamlar ve Valiler Arasında Yapılan Nakiller» başlığını taşıyan bölümün çok ilgi çekici olduğu görülüyor. Kaymakamlara ve valilere sorulan bir soruda, «ba-

şarılı bir faaliyet gösterebilmek için» bir kazada veya vilâyette ne kadar kalmalarının doğru olacağı sorulmuş, uygun buldukları en az ve en çok müddetleri belirtmeleri istenmişti. Kaymakamların ideal müddet olarak ileri sürdükleri bütün müddetlerin ortalaması alındığı zaman, bir kazada geçirilecek asgarî müddet hakkındaki kanaatin iki buçuk yıl etrafında toplandığı görülüyor. Azami müddet için ise, genel kanaat dört buçuk yıl etrafında toplanmaktadır. Halbuki anketin yine aynı bölümünden anlıyoruz ki, kaymakamların büyük bir çoğunluğu, tâyin edildikleri kazalarda ancak bir yıl kalabilmektedir. Hele, ideal olan asgarî iki buçuk yıllık müddete erişebilenlerin sayısı bir hiç mesabesinde. Gerçekten kaymakamların %92,7 si, ortalama olarak, tâyin edildikleri kazalarda ikibuçuk yıldan daha az kalmışlardır. Valilerde de, asgarî üç ve azami beş yıl şeklinde beliren ideal müddetlerle şimdiki durum arasında bir uçurum mevcuttur. Valilerin %82,7 si, tâyin edildikleri muhtelif vilâyetlerde üç yıldan az kalmışlardır.

Ancak 1955 ortalarına kadar olan durumu aksettiren anketin sonuçlarını bugünkü gerçeklerle de tamamladığımız takdirde göze çarpan tablo fecidir. Zaten mahallî parti temsilcilerinin faaliyetleri yüzünden çalışma şevklerini kaybeden idareciler, bir de her an için merkezden gelmesi beklenen nakil emrinin tehdidi altında iş görmeye çalışmaktadır. Halbuki, verdikleri cevaplarda da çok iyi ifade ettikleri gibi, buldukları yerlerde müsbet faaliyet gösterebilmelerinin başlıca şartlarından biri de devamlılıktır. Esasen, araştırmanın «siyasî müdahaleler ve vatan-daşlar için tavassutta bulunanlar» kısmında söylenenler ile nakillerin sıklığını birbirine bağlamak mümkündür. Tavassutta bulunan hâllerde mutavassıtların nisbetlerini gösteren tabloya bakıldığı zaman, bunların büyük bir kısmını siyasî parti mensuplarının teşkil ettiği görülüyor. Vilâyetlerde %56,4 olan siyasî tavassut nisbeti kazalarda %81,6 ya çıkmaktadır. Tabii,

bahis konusu siyasî partinin hangi parti olduğunu tahmin etmek hiç de güç değil.

Yine araştırmadaki ifadeye göre, «siyasî müdahaleler, hizmet süresinin devamlılığı bakımından mahzurlu görülmektedir. Kaymakam, normalden çok daha kısa müddetler içinde kazadan kazaya nakledilişini siyasî sebeplerden başka bir sebebe dayandırmamaktadır. Ayrıca, herhangi bir siyasî sebep dolayısıyla başka bir yere nakledilmek ihtimali, kaymakamın halkla olan münasebetlerine de tesir etmekte, bilhassa siyasî parti mensupları karşısında kendisini zayıf durumda bırakmaktadır». Kaldı ki, «siyasî müdahalelerin yalnız halkla münasebetler bakımından değil, âmme işlerinin yürütülmesi bakımından da mahzurlu olduğu birçok kaymakam tarafından ifade edilmektedir. Bu müdahalelerin sık sık vukubuluşundan şikâyet edenlerin nisbeti %15 e, bâzan vukubuluşundan şikâyet edenlerinki %39 a varmaktadır.

İşte, bugün idarecilerin içinde buldukları «fasit daire» budur. Seçimlerde tarafsız davrandığı veya mahallî parti teşkilâtını incittiği için yurdun bir ucundan öbür ucuna nakledileceğini bilen bir idareciden hâlâ idealist bir çalışma beklemek aslâ doğru olmaz. Kaldı ki, birtakım idarecilerin nakillerindeki saikin bâzı gözdelerin tâyinlerine imkân hazırlamaktan ibaret olduğu kimsenin gözünden kaçmamaktadır. Son nakiller sırasında boşalan iki vilâyete, seçimleri kaybetmiş iki milletvekilinin tâyin edilivermiş olması böyle bir zihniyetin ifadesi değil midir?

FORUM

**Aziz Okuyucularının
ve Bayilerinin yeni
yılına kutlar sıhhat,
saadet ve başarılar
diler**

Tanzimat Fermanının Manâsı

V

Şerif MARDİN

Tanzimat Devrinde İktisadî Gelişme Fikri.

XIX ncu Asrın başlarında Avrupaya dışardan bakan bir seyirci için şüphesiz ki Batı medeniyetinin en çok göze bakan tarafı bu kıt'ayı o zaman sarmış olan hummalı iktisadî faaliyet idi. Avrupa'da 17 nci ve 18 nci Asırlarda istihsal tekniklerinde yapılan keşifler, 19. Asrın başından itibaren geniş bir tabii sahâsı bulmaya başlamış ve birçok sosyal değişiklikler arasında, insanların, yeni beliren iktisat ilminin koyduğu kaidelere uydukları takdirde, refah seviyelerini ilelebet artıracakları fikri ve zihniyeti de hâkim olmaya başlamıştı. İktisadî terakki mefhumu Avrupa düşüncesinde mühim bir yer işgal etmeye başladığı gibi, Avrupa kıt'asında terakkinin hakikaten gerçekleştirilebileceğini gösteren müsbet işaretler çoğalıyordu. Taşit ve haberleşme vasıtalarının radikal bir şekilde değişmesi, buhar enerjisinin tekstil fabrikaları gibi fabrikalarda büyük kolaylıklar sağlamış olması, kısaca «endüstri inkılâbı» ismi verilen vetirenin ilk merhalelerindeki gelişmeler, Avrupa atmosferinde refaha doğru gidildiğine dair bir hava yaratmaya muvaffak olmuştu. Bu havanın, 1830 larda ve daha önce Avrupa'ya murahhas veya elçi olarak giden Osmanlılarda mühim izler bırakmış olduğu muhakkaktır. Herhalde Tanzimat devri düşünürlerinin hemen hepsinin eserlerinde bu meseleye dokunulmuştur. Tanzimat devri düşünürlerimizi daha sonraki düşünürlerimizle birleştiren mesele «rejim» meselesi olduğu kadar refah yollarının tesbiti meselesidir. Bunun bir işareti, Avrupalıların iktisadî gelişme yolunda kaydettikleri muvaffakiyetlere karşı duyulan hayranlığa Sadık Rifat Paşanın yazılarında rastlamak mümkün olduğu kadar, 1860

ların fikriyatını temsil eden Genç Osmanlıların yazılarında görülebilmelidir. Meselâ Batının zenginliğinin Şinasi'de uyandırdığı alâka, ticarî durumumuzu kuvvetlendirmek tezini ileri süren makalelerinde belirlemektedir.

Genç Osmanlılara büyük yardımları dokunmuş olan Mustafa Fazıl Paşanın yazılarında ise aynı ilgi gösterilmiştir. Keza Namık Kemal ve Ziya Paşa yerli sanayiimizin geriliği mevzuunda birçok makaleler yazmışlardır. Ali Suavinin aşağıda naklettiğimiz ifadeleri, Sadık Rifat Paşa ile başlayıp Osmanlı aydınları için hiçbir zaman ilgi çekici hassasını kaybetmemiş olan Batının maddî üstünlüğüne karşı, Tanzimat devrinin son senelerinde de duyulan alâkanın güzel bir örneğini teşkil etmektedir :

«Herkes saadet ister. Saadet, celb-i menfaat ve def-i mazarrat kısımlarına münkasımdır, ve bunların lüzumunu bildiren medeniyettir. Medeniyet, içtima ve ihtilât hasebiyle şu lüzumu bildirip lâzımı tahsil için sahibini say' ve iştigale davet eder. Say' müessir olan levazımı tedarik ettirir... Kaldı ki medeniyetle lüzum bilip say' edenler işgali teksir edip yoruluyor gibi görünse de, emniyet ve rahat ve şeref ve ferah ve lezzet gibi menafii cailib olduklarından bunlar, ehl-i saadet ve say' etmeyenler bil'akis erbab-ı şekavet demek olur.»

Fakat bizim üzerinde şimdilik durduğumuz Sadık Rifat Paşanın yazıları olduğuna göre, geçen makalemizde mehz olarak kullandığımız yazılara dayanarak, Tanzimat Fermanındaki zihniyetin öncülüğünü yapmış olduğunu iddia ettiğimiz bu zatın yazılarında bahis konusu iktisadî ilerleme meseleleriyle ilgili ne gibi bir tutumun belir-

diğini araştıralım.

Sadık Rifat Paşaya göre, Avrupalıların refah seviyesinin yükselmiş olması, Batı memleketlerinde vatandaşın iktisadî faaliyetlerinin, 1) Emniyet altına alınmış olması, 2) Engellenmeyip bilâkis teşvik edilmiş olmasına hamledilmelidir. Sadık Rifat Paşanın kendi ikadesiyle:

«Bir devletin kudret ve mekneti mutasarrıf olduğu arazinin vüs'atı ile kıyas olunmayıp, memleketin mamuriyeti ve teb'ayı mevcudesinin kesret-i vüfreti ve hazinesinin serveti ile i'tibar olunur.»

Bu itibarla :

«Kâffe-i nizamât-ı lâzimenin üs-sülesası her sınıf teb'asının tâbi olduğu devletten can ve mal ve itibar cihetiyle emniyet-i kâmile sine mevkuf olduğundan... eâli ve esafilden herkim olursa olsun ken düve servet ve sâmanı mucib-i töhmet ve vesile-i mazarrat olmayıp, kudretinin erdiği miktar eshab-ı meknet izharını taraf-ı hükümetten müdahale ve bundan sonra muahaze olunmaya ve hane ve sahil ihane ve fabrika vesaire gibi imar-ı beldeye hâkim ebniye inşası teb'aya çok görünmeyip diledikleri vüs'at ve ziynet te kârgir ve ahşap ve her gûna şeyi yaptırmak isterler ise inşasına ruhsat itâ ve belki de teşvikat-ı lâzime ifa oluna. O makule ehl-i servetten intikal edenlerin vârisleri olduğu halde emvaline taraf-i devletten müdahale ve müsadere olunmaya.

Keyfiyat-ı maruza Avrupa düvel-i mütemeddinesi indinde siyaset-i esasîyenin elifbası mesabesinde olup, Devlet-i Aliyyece dahi istihsal esbabına kemal-ü azm

ve şiddet ile ihtimam olunmak ve cibat-ı umurdandır. Avrupa'nın şimdiki «civilisation» u yani usulu me'nusiyet ve medeniyeti iktizasınca devletler, menafii mülkiye-i lâzımelerinin terakkisini ancak teksir-i efrâd-ı millet ve imâri memleket esbab-ı asliyesiyle temin ve istihsal etmekte ve bu misillü menfaat-ı külliye ile ilerleyip yekdiğeri üzerine halen ve itibaren kesb-i mezîyet eylemektedirler.»

Müellif bundan sonra Avrupa'da şirket kurmakta, ticarete, ziraaatte, sanayide ve münakaalede kaydedilen gelişmeleri teker teker inceliyerek bunların faydalarını belirtmektedir. Bu arada, Sadık Rifat Paşa bilhassa yol yapımına - ticareti kolaylaştıran bir vasıta olması hasebiyle - büyük ehemmiyet vermektedir:

«Ticaretin ruhu sür'at ve suhulet-i nakliyet ile emniyettir. Her nevi mahsulat-i ziraiyye ve sanaiyyenin satış mahallerinde ve iskelelere indirilmesi bu iki maddede mütevakkıftır. Memalik-i Şahnenin sahile baid olan ve tarik-i nakli suhuletili olmiyan yerler ahali emri ziraaate kemayen bağı itaat etseler bile mahsulât vâkıaları mahallinde baha etmiyerek menfaat-i ticaretten mahrum olduklarından git git masarifat-ı vâkıalarını koruyamayıp sairlerine fiitür gelmek tabii olduğu misillü, muhtaç oldukları yollar tesviye ve bâzı muktazi olan ne-

hirler tathir olunarak, o makule yerlerden dahi sevahile külliyyetli zehair suhuletle indirildiği ve kıymet-i lâyıkası ile satıldığı halde, menfaat-i azime husulü derkârdır. Bu tarafın, (Avrupa'nın) yolları, şose tabir olunan ufak taşlar ile rihim olarak tarik-i muntazam ve ekseri etrafı eşcar-ı mütesavviye ile müzeyyen ve geşt-ü gûzar olup araba ile tenezzüh adetâ bir tenezzüh makamına geçer.»

Sanayileşmenin, ancak, hususî teşebbüsün korunmasıyla mümkün olacağını anlatmak üzere de Sadık Rifat Paşa şu muhakemeye başvurmuştur:

«Bir cesim fabrika veyahut demiryolu vesair umur-u mülkiyeye enfâ olup da masarifat-ı külliyyeye muhtaç olacak şeyleri Devletin hazinesine tahmil etmeyip, aksiyon dedikleri usul üzere meselâ bir - iki muteber sarraf taahhüdü ile esham-ı müstereke olarak ahali den akça alıp hissedar ederek vücuda getirip hissedarlarına sene be sene menafii hissesine göre faiz edâ olunur ve Devlet tarafından menafiine müdahale olunmaz.»

Şimdi, Sadık Rifat Paşanın bütün bu fikirleri - iktisadî tefekkür tarihi ile meşgul olanların bu noktada mutabık kalacaklarını zannedirim - 19 ncu Asır başı iktisadî liberalizm doktrininin izlerini göstermektedir. Değiştirilmiş bir şekilde olsa dahi Sadık Rifat Paşanın fikirlerinde, (bundan önceki makalemizde ele aldığımız fikirleri de sayı-

lırsa) iktisadî liberalizm cereyanında mevcut ana methumları bulmak mümkündür. Bunların arasında en mühimleri, a) İnsanların kendi olurlarına bırakıldıkları takdirde girişecekleri faaliyetlerin tümünden cemiyete fayda geleceği, yani tabiatte muvazene kuran bir «gizli el» in mevcudiyeti fikri, b) bir devletin kuvvetinin zenginliğine bağlı olduğu; c) hususî mülkiyet ve serbest ticaretin devletin müdahalesine mâruz kalmadan gelişmesi zarureti, hattâ devletin vazifelerinden birinin serbest iktisadî faaliyeti koruması olduğu, Sadık Rifat Paşanın fikirleri arasında bulunabilmektedir. Sadık Rifat Paşanın düşüncelerinde bilhassa klâsik iktisat okulunun ve fizyokratların fikirlerinin tesirini görmek mümkündür. Zaten 1830 lardâ iktisadî liberalizmin temsilcisi olan Utiliter'lerin teorisi, bir müellefe göre (1), fizyokratik düşüncelerin ve Adam Smith okulunun düşüncelerinin bir karışımından ibarettir. Böylece, Sadık Rifat Paşanın iktisadî gelişme hakkındaki görüşlerinin zamanında Avrupa'da hüküm süren inançlara irca edilmemesinin mümkün olduğunu gördük. Gelecek sayıda, okuyuculardan birinden, bu mevzudan artık sıkıldıklarını beyan eden (hattâ imzasız) bir mektup almadığımız takdirde, Sadık Rifat Paşanın yukarıda bahis konusu ettiğimiz düşüncelerinin ne gibi etkilerin tesirinde belirmiş olabilecekleri meselesini gözlemeye çalışacağız.

(1) G. H. Sabine, A History of Political Theory, N. Y. Henry Holt, 1937, s. 567.

Tekrar Seçilen Milletvekilinin Dokunulmazlığı

II

Dr. Muammer AKSOY

Geçen yazımızda, tekrar seçilen milletvekilinin dokunulmazlığı yeniden iktisap edeceğini savunan Türk ve yabancı hukukçulardan ve kıymetli bir mahkeme kararından nakiller yapmıştık. Bu yazımızda meseleyi tahlil ederek isbata çalışacağız ki, sözü geçen görüş, çeşitli bakımlardan hukuk prensiplerine ve adalete ne kadar uygunsu, aksi görüş de aynı derecede aykırıdır. Daha başlangıçta belirtmek isteriz ki, hukukcuların hakikî vazifesi, şeytanın avukatlı-

ğını yaparak her görüşü değil, sadece hukukun ana prensipleriyle bağdaşan en adil hal suretini savunmaktır. Değişen dış şartlara tâbi veya münhasıran teknik bir mahiyet arzeden hukukî meseleler bir tarafa bırakılırsa, hallerin büyük bir çoğunluğunda adaletin gerektirdiği yol, kendisini açık surette göstermektedir. Öyle ki, hukukcu olmiyan şahıslar bile, aklı selimleri ve hukuk duyguları sayesinde onu kolayca bulabilmektedirler.

Dokunulmazlığın yeniden vücut bulacağı lehinde deliller

Anayasadaki boşluk, dokunulmazlık müessesesinin gerekçesine ve Anayasanın ruhuna uygun olarak ve hukukun ana prensipleriyle bağdaşacak surette halledilmek gerekir.

I. Anayasa hukukunun prensipleri ve dokunulmazlık müessesesinin vücut sebebi bakımından

Dokunulmazlık müessesesinin gayesine göre düşünüş (ratio legis), yeniden milletvekili seçilen şahsın artık muhakeme olunmaması ve hakkında alınmış tevkif kararının hükümsüz hale gelmesi neticesine sevkeder. Meğer ki, yeni Meclis aleyhte yeni bir karar almış olsun. Zira "teşrii masniyet müessesesi, Meclisin temsil ettiği **milli hakimiyetin menfaati için tesis olunmuştur**" (18). O halde milli hakimiyet esasının rencide olunmaması ve milli hakimiyete saygısızlık gösterilmemesi için, **millet tarafından teşrii vazife görmek maksadıyla seçilen milletvekilinin, bu vazifeden menedilmemesi**, yani adli takibata kendiliğinden müsaade edilmemesi zaruridir.

Hele muayyen bir mebusun mevkufiyet hali malûm olduğu halde, onu kendisine vekil seçen millet, bu davranışı ile açıkça demiştir ki, "bu mebusun mevkuf kalmasını değil Mecliste beni temsil etmesini istiyorum!" Böylece tecelli eden milli iradeye rağmen, o milletvekilini Meclisten uzak tutmak, **dokunulmazlık müessesesinin vücut sebebi ile ve bizzat milli hakimiyet prensibi ile nasıl bağdaşabilir?**

Unutmamak gerekir ki, dokunulmazlık müessesesinin iki gayesinden biri, milletin mümessili olan milletvekilinin, - kati bir zaruret bulunmadığı halde - muhakeme olunması yüzünden **milli iradenin ve Meclisin itibarını sarsmamak**; diğeri de, halkın doğrudan doğruya mümessili olan Meclisin **tam kadro ile çalışmalarına mümkün mertebeye mani olmamaktır**. Her iki gaye de, millet tarafından yeniden vekil seçilen şahsın, - daha önce dokunulmazlığı kaldırılmış olsa bile - teşrii vazifesine devam etmesini gerektirir. Meğer ki Meclis, seçimden sonra dokunulmazlığı tekrar kaldırmış olsun!

★

Bu görüşe karşı aksi tezi müdafaa maksadıyla ileri sürülebilecek şöyle bir mütalâa, çeşitli bakımlardan yanlıştır: «Madem ki Meclis aynı hadise hakkında daha önce bir karar almıştır; **Meclis yeni bir karar ittihaz etmedikçe, onun vaktiyle verdiği karara uygun hareket etmek hukuki bir zarurettir.**»

Evvelâ: Dokunulmazlığı kaldıran Meclis kararı, hukuken ne derece değere sahipse, milletin seçim vasıtasıyla izhar olunan iradesi de, hukuki neticeler doğurma bakımından en aşağı aynı derecede kuvvete sahiptir. Meclisin verdiği karardan sonra ittihaz edilmiş ve o **kararı ortadan kaldıran** ikinci bir hukuki tasarruf, yani millete **yeniden vekillğe seçme muamelesi** varken, artık Meclisin daha önce vermiş olduğu kararın mevcudiyetinden ve hukuki neticeler doğurmaya devam etmesinden bahsedilemez. Böyle olunca da, Meclisin ikinci bir kararına asla hacet kalmamıştır. **Asilin daha sonra verdiği karar, vekilin daha önce verdiği kararı ortadan kaldırmağa, elbette ki kâfidir.** Bu yetmiyormuş gibi bir de vekilin ikinci bir kararını istemek, hakimiyetin esas itibarıyla millete ait olduğu, Meclisin ise ona sadece mümessillik ettiği hakikatını unutmaktan başka bir mânâyâ gelemez.

Esasen her devredeki seçim, ondan önceki devreden müstakil olup, yeniden mil-

letvekili seçilen bir şahıs, mebusluk haklarını tam ve kayıtsız olarak iktisap eder. Dokunulmazlığın kaldırılması kararı da, sadece bir devre için hüküm ifade edebilir.

Milletvekili sıfatı, her devre yeniden iktisap edilir

Meselenin halinde hukukçuya ışık tutacak mühim bir bilgi, milletvekilliği sıfatının devam edip gitmediği, her seçimden sonra daha önceki devreden müstakil yeni bir milletvekilliği sıfatının iktisap edildiğidir. 10 uncu devrede dokunulmazlığı kaldırılıp daha hakkında ceza davası açılmış olan bir milletvekili, 27 Ekimde tekrar seçilmiş se, 11 nci devre milletvekilliği sıfatını iktisap eden bu şahıs, daha önceki devreden tamamen müstakil olarak mebusluk statüsüne yeniden dahil olmaktadır.

Anayasanın 13 üncü maddesinin metni dahi, bu hakikati ortaya koymaya kâfidir: B. M. M. nin intihabı 4 sene için yapılmaktadır. Müddet sonunda veya fesih halinde, **yeni bir seçim bahis konusudur.** Bir mebus tekrar seçilirse, bununla vekâlet müddetinin uzatılmış olduğunu iddia edemeyiz. Zaten Anayasa, «müdeti biten mebusların **tekrar intihap edilmeleri caizdir**» diyerek, bunun mebusluğa **yeniden** seçilme masasına geldiğini açıkça ifade etmiş bulunmaktadır.

Gerek Anayasa ve kanunlardaki bazı hükümler, gerekse bunların tatbikatı da, iki devredeki mebusluğun birbirinden müstakil olduğu hususunda şüpheye yer bırakmamaktadır: Meselâ Meclisin zamanından önce feshedilmesi halinde, yeniden seçilen eski mebuslar, birçok aylar bakımından **çift ödenek** almaktadırlar: 3050 sayılı Kanununun 2 inci maddesi, "1757 sayılı kanundaki yıllık tahsisat için mali sene başında verilen çek ve tediye emirleri, ölüm veya genel seçimin yenilenmesi halinde istirdad olunamaz" demektedir. Tatbikatta da, tekrar seçilen milletvekilleri **daima çift ödenek** almışlardır. (19).

Bu dahi açıkça göstermektedir ki, bir sonraki devre mebusluğu, bir evvelki devre mebusluğunun devamı sayılamaz. Zira mali mevzuatımız, bir şahsın çift ödenek almasına asla müsait değildir. Ancak ve ancak, herhangi bir seçimle ta'ayyin eden milletvekilliğinin, **daha önceki devre milletvekilliğinden tamamen müstakil olduğu** yolundaki görüş neticesindedir ki, aynı aylar için ikinci defa ödenek alma mümkün olabilir.

Keza tekrar milletvekili seçilmiş olan eski mebusun yeniden yemin etmesi, yani bir devre önceki yeminin, hükümlü yeni devre için muhafaza etmemesi keyfiyeti de aynı görüşü kuvvetle teyit etmektedir. Zira Anayasanın 16 ncı maddesi "mehuslar Meclise **iltihak** ettiklerinde şu şekilde tahlif olunurlar" demektedir. Görülüyor ki, yemin, ancak Meclise **iltihak** anında yapılmaktadır. Tekrar mebus seçilen bir şahıs ikinci defa yemin ediyorsa bunun mânası, her seçimden sonra **yeni bir iltihakın** bahis konusu olması, devam durumu karşısında bulunulmasıdır.

Nihayet üçüncü bir delil olarak da belirtmek isteriz ki, faraza bir mebus, iç tüzüğe göre son celsede üç oturum için Mec-

lisfen çıkarılma cezasına çarptırılırsa, tekrar mebus seçildiği takdirde, yeni devrenin 2 oturumuna katılmaktan menedilemez. 10 uncu devrenin **inzibatî cezaya** çarptırılan mebusu, o devre ile birlikte ortadan kalkmıştır.

Yukarıki deliller açıkça anlatıyor ki, bir mebusun 11 inci devre vekillliği, 10 uncu devredekinin hukuken bir devamı olmayıp, yeni ve müstakil bir milletvekilliğidir. Şu halde 10 uncu devre milletvekilliği hakkında verilmiş olan bir **dokunulmazlığı kaldırma kararı da, 11 inci devrenin yeniden ve müstakillen başlamış olan milletvekilliğine sirayet edemez.** O kararın tesir alanı, 10 uncu devre mebusluğunun bittiği son güne kadar uzanabilir.

★

Yeniden seçilen mebusun dokunulmazlığı tekrar iktisap edeceği görüşünü reddedenlerin ileri sürebilecekleri şöyle bir tenkit dahi, hukuki mefhumlar karşısında tutunamaz: "Mademki bir mebusun dokunulmazlığı Millet Meclisi tarafından seçimden önce kaldırılmış bulunmaktadır, millet o mebusu, dokunulmazlığı kısılmış olarak seçmiş sayılır."

Böyle bir tez, milletin hakiki iradesine taban tabana zıt bir faraziyeden ibaret olduğu gibi, Anayasa Hukukunun prensiplerine de bağdaşamaz.

Evvelâ millet, dokunulmazlığının kaldırılmış olduğunu bildiği bir mebusu tekrar seçerse, tatbikattaki bir misalde de pek açık gördüğümüz gibi, o mebusu, hapis-te kalsın diye değil, tam aksine hapis-haneden kurtararak tekrar Meclise yani teşrii vazifesinin başına iade etmek için seçmektedir.

Bundan başka Devlet Hukuku alanında mebusun haiz olduğu vekâletin, talimata ve **takyide müsait bulunmayan mutlak ve kayıtsız bir vekâlet** olma mecbur bulunduğu, umumiyetle kabul edilmiştir. Milletin, seçtiği mümessiline verdiği vekâleti, herhangi bir konudaki talimata riayet veya hak ve yetkilerini tahdit şartına bağlaması caiz değildir. (20).

Anayasada tam bir boşluk olduğunu kabul etmeğe dahi, bir bakıma imkân yoktur.

Anayasanın 17 inci maddesinin ikinci cümlesi, **unumi olarak** şu kaideyi koymuştur: "Gerek intihabından evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veya yahut muhakemesinin icrası, **heyeti umumiyenin kararına menuttur.**"

Bu mutlak hükümde, ilk defa veya ikinci defa seçilme bahis konusu olmaksızın, genel olarak, mebus-seçilen bir şahıs hakkında adli muamelelerin icrası için umumî heyet kararının şart olduğu derpiş edilmektedir. Demek ki, Anayasanın lâfzı, herhangi bir anda mebus seçilen bir şahsın, bu seçimden sonra **muhakeme ve tevkifinir, seçimden sonra verilmiş bir Meclis kararına dayanmasını** göstermektedir.

O halde 10 uncu devrede bir suçtan dolayı dokunulmazlığın kaldırılmış olması, Anayasanın 17 inci maddesinin 2 inci cüm-

lesinde ifadesini bulan kaidenin, 11 inci devrede tatbik olunmaması için bir sebep teşkil edemez. Esasen 10 uncu devre Meclisinin verdiği dokunulmazlığı kaldırma kararı, 10 uncu devre mebusluğunun bitmesi ile sona ermiştir. Adli takibata devam olunabilmek için, son seçimle iktisap edilen dokunulmazlığın kaldırılması, sözü geçen hükmün yeter derecede açık ifadesi karşısında zaruridir.

Bu münasebetle belirtmek isteriz ki, dokunulmazlığı kaldırma kararı, meselâ bir Kanun gibi objektif ve umumi mahiyette bir hukuk kaidesi değil, daimilik vasfına sahip olmıyan subjektif bir tasarruftur.

Anayasanın, infazla ilgili diğer bir hükmü de, kesin surette lehindedir.

Anayasamız, milletvekilinin teşrii vazifeye devam edebilmesi gayesiyle, bir mebusun mahkûm olması halinde dahi, cezasının devre sonuna bırakılması esasını açıkça derpiş etmiştir:

"Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sadır olmuş cezaî bir hükmün infazı, mebusluk müddetinin hitamına tâlik olunur." (M. 17, cüm. 5) Millî iradeye ve onun mümessiline karşı gereken saygıyı göstermek için, mahkûm olmuş bir mebusun cezası bile infaz edilmezse, henüz mahkûm olmamış bir milletvekilinin, muhakeme veya tevkif sebebiyle - teşrii hizmetten uzak tutulması, nasıl istenmiş olabilir? Milletvekilinin hiç bir engelle karşılaşmadan çalışmasına devam edebilmesinde en büyük menfaati gören bir Anayasa vazunun, durumunu bile bile bir mebusu tekrar vekil seçen milletin iradesine rağmen, o milletvekilinin teşrii vazifeden uzak kalması yolundaki bir hal suretini istemiş olmasına imkân yoktur. Aksini tasavvur etmek, ne hükümler arasında bulunması zarurî olan âhenk ve ne de akıl ve mantık ile bağdaşamaz. Zira bu milletvekili mahkûm olsa dahi cezanın infazı devre sonuna bırakılacaktır (21). Anayasa koruyucusunun, mahkûm olmuş bir mebusu devre sonuna kadar tamamen serbest bırakmak istediği halde, mahkûm olmamış bir mebusu, adli muameleler yüzünden Meclisten uzak tutmak, hattâ tutukluluk namı altında hapiste bırakmak istiyecek kadar abes bir hal suretini kabul edeceği tasavvur olunabilir mi? Anayasa vazı ve keza kanun vazı, birbirine zıt hükümler koyamaz. Eğer sarîh bir hükmünde belli bir düşünüş tarzı temsil olunmuş ise, aynı düşünüş tarzının, kanunun sustuğu noktalarda dahi câri olduğunu kabul etmek zarureti vardır.

Dokunulmazlığı kaldırma kararının siyasi mahiyeti bakımından

Parlâmentonun dokunulmazlığı kaldırma hususunda verdiği kararın, siyasi bir karaktere sahip olduğu, yani muayyen kategorilere giren bir suç bahis konusu olunca meseleyi sadece «maksada uygunluk» unsuru bakımından inceleyeceği hakikati

de, tezimizi teyid eden kuvvetli bir delildir. Kararın mahiyetinin böyle olduğu ise, gerek ilimde, gerek tatbikatta kabul edilmektedir.

Bu hususta, meselâ, Prof. Hermann von Mangoldt ve Gerhardt Leibholz aynen şöyle demektedirler: "Dokunulmazlığın muhafazası veya kaldırılması hakkındaki karar, siyasi bir karardır. Ve dâvaya müdahale mahiyeti arz etmez. Bu siyasi kararın nüvesini, Parlâmentonun ihtiyaçları ile diğer devlet kuvvetlerinin ihtiyaçları arasındaki bir menfaatler tartımı teşkil etmektedir. Dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verilirken, şu sual cevaplandırılacaktır: Mebusa isnat edilen fiil mi, yoksa bu fiilden dolayı takibat icrasına müsaade edilmek mi Parlâmentonun çalışma ehliyetini esaslı surette güçleştirecek, sekteye uğratacaktır? Bu menfaatler tartımında hareket noktasını, parlâmentonun dahili hâkimiyeti mefhumunun ve mebusun siyasi çalışmalarının sekteye uğratılmaması şartına dayanan millî temsil vakasının teşkil etmesi lâzımdır" (22).

Zaten ref kararı siyasi mahiyet arz etmese, yani Meclisin kararında münhasıran hukukî mülâhazalara göre hareket edilse idi, "dokunulmazlığı kaldırma muamelesi"nin vücut sebebi dahi ortadan kalkardı. Hangi suçların işlenmesi halinde adli takibatın yapılacağı ve hangi suçların işlenmesi halinde adli takibatın devre sonuna bırakılacağı hususunun Anayasada tesbit edilmesi kâfi gelirdi: İşlenen suç, birinci kategoriye giriyorsa, adliye işe kendiliğinden el koyar; ikinci kategoriye giren bir suç işlemişse, dâva kendiliğinden devre sonuna beklerdi. Anayasa vazunun böyle yapmayıp da, adli takibat icrasını muhakkak surette Meclisin kararına bağlamış olması, açıkça göstermektedir ki, "menfaatler durumu" ve "maksada uygunluk" gibi tamamamen izafi, yani siyasi kıstaslara göre, takibata müsaade veya bunu devre sonuna bırakma imkânını Meclise bahsetmek bahis konusudur. Başka kelimelerle söylersek, dokunulmazlığın kaldırılmasına hukuken imkân veren suçların vukuu halinde dahi, Meclis, dokunulmazlığın kaldırılmasına karar vermeğe mecbur değildir. Takibatın icrasını, Parlâmentonun ve dolayısıyla milletnin menfaatleri bakımından, yani siyasi yönden, devre sonuna bırakabilir.

Herhangi bir andaki Meclisin, kendi faaliyetini ilgilendiren yani bir üyesinden mahrum kalmanın o andaki şartlara uygun olup olmadığı hususunda bir karar verme bahis konusu olunca, durumu müstakillen incelemeyip, "sabık" Meclisin kararını aynen kopye etmekle yetinmesi, müessesenin gaye ve ruhuna uygun düşmez. Millet'in şu anda mümessili olan Meclisin, yine bu devre için milletvekili seçilmiş bir şahsın teşrii faaliyete katılıp katılmaması hususunda karar verme hakkını kendisinde mahfuz sayması, tabii ve bedihi bir hal sureti teşkil eder. Eski Meclis, meseleyi kendi ölçüsüne göre inceleyerek maksada uygunluğu yine kendi devresi için takdir etmiştir.

II. Ceza Hukukun prensipleri bakımından "Şüpheli halinde maznununun lehine hükmedilir. - In dubio pro reo"

Medenî her memlekette asırlardanberi itifakla kabul edilen bu kaide, Ceza Hukukunun ilgili her noktasında tatbik olunmaktadır: Sanığın suçu işleyip işlemediği şüpheli ise, beraati cihetine gidilir. Kastın mı, yoksa ihmalin mi mevcut olduğu hususunda şüpheye düşülürse, ihmalin varlığına karar verilir.

Aynı kaidenin, dokunulmazlığı kaldırılmış ir millet vekilinin yeniden seçilmesi halinde, dokunulmazlığın tekrar kaldırılmasına lüzum bulunup bulunmadığı hususunun hallinde dahi tatbik olunması lâzımdır. Mademki böyle bir mebusun dokunulmazlığının tekrar kaldırılmasına lüzum bulunmadığı Anayasa hükmü ile açıkça tesbit edilmemiştir, o halde maznununun lehine olan hal suretine itifat edilerek, Meclisin dokunulmazlığı ikinci defa kaldırmasının zarurî olduğu neticesine varılmak gerekir.

Aksi görüşü müdafaa edenlerin, - bir tefsir kararında - "dokunulmazlığın kaldırılması talebi reddedildikten sonra tekrar seçilen bir milletvekil hakkında, Meclisin yeni bir kararına lüzum bulunmadığı" neticesine varılmış olmasını, lehlerine bir delil olarak ele almalarına hukuken imkân yoktur. Tam aksine, Meclis Umumi Heyetinin bu kararı, ancak ve ancak bizim tezimizi desteklemektedir: Sözü geçen halde Kanun koyucunun "hadisenin tekrar Meclis huzuruna gelmesine lüzum yoktur" yolundaki sonuca varmasının sebebi, kanunda boşluk olduğu için "maznununun lehine olan hal suretinin kabul edilmesi lâzım geleceği" görüşünden hareket etmiş bulunmasıdır.

Meselemizde ise, dokunulmazlık daha önce maznununun lehine değil aleyhine olarak kaldırılmış bulunduğu göre, Anayasadaki boşluğun, yine "in dubio pro reo" prensibine göre, maznununun lehine halledilmesi zaruridir. Bu ise, dokunulmazlığın kaldırılıp kaldırılmaması hakkında yeniden karar alınması lüzununun kabulü ile mümkündür. Görülüyor ki, savundüğümüz sonuca varılması, yalnız Anayasa hukukunun değil, Ceza hukukunun da emrettiği bir hal sureti olarak tezahür etmektedir.

Esasen sanığın lehine olan tefsir kararından, mefhumu muhalif yoluyla bir takım istihraçlarda bulunarak maznununun aleyhine olan bir hal suretine varmak, Ceza hukukunun pek mühim bir kaidesi olan "cezada kıyas cari değildir" prensibini de baltalar. Sözü geçen tefsir kararı, «takibatı devre sonuna bırakma"ya taallük etmektedir. Bu karardan "teşrii masuniyetin kaldırılmış olması" hali bakımından faydalanılması, kıyasın ta kendisidir.

Cezada kıyas yolu kabul edildiği za-

man ise, "nulla poena sine lege - kanunsuz ceza olmaz" prensibi ortadan kalkmış olur. Bir şahsın cezalandırılabilmesi, ancak ve ancak kanunun sarıh hükmüne dayanır. Kıyaslar vasıtasıyla cezaya maruz bırakmak yolu kabul edilince, şahsi emniyet tamamen yok olur. Bu gerçek, asurlarca süren tecrübelerden sonra bütün medeni alemin müşterek inancı haline gelmiştir.

Bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması da, onun cezalandırılabilmesinin ön şartıdır. Bu dokunulmazlığın kaldırılması

rilmasını mümkün kılan hükümler, cezalandırılma inkânını bahsettiklerinden, bu hususta kıyasa asla cevaz yoktur.

(18) Not 1 e bakınız.

(19) Necip Bilge : B.M.M. nin feshi halinde tekrar seçilen milletvekillerine ödenen tahsisat, **İleri Hukuk Dergisi**, 1951, No. 71 e bakınız.

(20) Bilhassa Laband ve Carré de Malberg'in teorilerine dayanan bu görüş

hakkında, meselâ Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Esas Teşkilât Hukuku Dersleri 1957 s. 245-250 ye, Prof. Theodor Maunz, Deuschés Staatsrecht, 1950 s. 205 e, Prof. Maurice Duverger, Droit Constitutionnel 1955, s. 110 a bakınız.

(24) Anayasanın 12 nci maddesindeki ki mücazati terhibiye tabirini, "alehtlak ceza" olarak tefsir etmek tamamen yanlıştır. Bu tabire Anayasamızın yapıldığı anda yürürlükte olan eski Kanunu Ceza'nın 2 nci maddesindeki mânâyı vermek, hukuki bir zaruret ifade eder. Zira Anayasadaki bir hüküm, kanunla değiştirilemez.

(22) Not 5 deki kitap s. 256.

K Ö Y E V L E R İ

HARMANDALIOĞLU

GENEL BAKIŞ;

Bundan önceki yazımızda Karadeniz'in orman bölgelerinden Akçakoca köyleri üzerinde durmuştuk. Bugünkü yazımızda da Orta Anadolumuz'un bozkır köylerini ele alacağız.

On kadar ilimizle, yüzlerce kasaba, binlerce köyü içine alan bu uçsuz bucaksız bölge, gerek yer şekilleri bakımından, gerek sosyal ve ekonomik bakımdan diğer bölgelerden apayrı bir özellik taşır. Denizlerden bir hayli uzakta, akar suların lâ-yığı ile faydalanmayan dört bir yanı dağlarla çevrili kara iklimine sahip bu kurak bölge, çarlıçiplak dağları, bazen yılın altı ayında bir damlacık yağmur görmeyen geniş ovaları ile tam bir bozkır bölgesidir. Bu bölgede ERCİYES ve HASANDAĞI gibi yaz - kış karı, dumani eksik olmayan bir kaç dağı, tepesi ile boş yere akıp giden Kızılırmak, Sakarya ve bunları besleyen birkaç akarsuyu hariç, bu bölgede manzara hemen hemen birbirinin aynıdır. Kuş uçmaz kervan geçmez dağlar... İçinde dikili tek ağacı bulunmayan çorak topraklar... Bu kısır ve kahredici tabiat ortasında yüzyıllar boyunca kayalardan açılmış inler ve toprak damlar içinde kendi kaderleri ile başbaşa bırakılmış insanlar....

Bu bölgenin köy evleri ile bu evlerin çatısı altında yenen yemekleri bahis konusu ederken, o bölgenin tabiat yapısını, iklim şartlarını, toprağın verim kabiliyetini iyi bilmemiz gerektiği için, yukarıda belirttiğimiz noktalara temas etmeyi faydalı bulduk. Elbetteki coğrafi yapının, iklim şartlarının insanların genel yaşayışı üzerinde yaptığı tesirler inkâr edilemez. Dikkat edilirse bu tesirlerin onun yeme içmesinden tutta, mesken kurmasından, evlenmesine kadar hayatının çeşitli yönlerinde kendini gösterdiği görülür. Şimdi konumuza geçelim:

ORTA ANADOLU'DA KÖY EVLERİ:

Araştırmalarımız bize göstermiştir ki; Karadeniz bölgesinde olduğu gibi bu böl-

gede de Köy evleri çeşitli tekâmül safhaları geçirmiştir. Bir defa bu bölgede oturan köylerin çoklarını eski Türk aşiretleri teşkil etmektedir. Bu göçebe aşiretlerin her bölgede ayrı isim aldığı görülür. (Herikli aşireti, Karacakürt aşireti, Harmandalı aşireti, v. s.) Bu göçebe Türklerin bir topırağa yerleşerek yurt yuva kurmaları pek o kadar uzaklara gitmez. Bu köylerin içinde kuruluş tarihleri çok eski olanları bulunduğu gibi, yeni olanları da vardır. Bunların içinde yüzelli senelik köylere pek çok raslarsınız. Yüzyıllar boyunca göçebelik yapan Türkmen boylarının davar sürülerini önlere katarak deve kervanları ile otlak ve sulak yerler buluncaya kadar obadan obaya gezdikleri çağlarda, kıllardan ve keçelerden yapılmış çadırlar onlara mesken vazifesi görüyordu.

Öyle anlaşıyor ki, bu çevrede gerek gezgin aşiretlerin gerek diğer köylerin çadır hayatında şimdiki kara yapı dediğimiz kerpiç damlara ve inlere yerleşmesi hiç te kolay olmamıştır. Aşiretler bir topırağa yerleştikten sonra da uzunca bir zaman daha oyulmuş kayaları, yer altındaki inleri mesken olarak kullanmışlardır. Orta Anadolu'nun Nevşehir, Ürgüp, Gülşehri, Hacıbektaş, Mucur, dolaylarında gezerken bu in evlerden yüzlercesini görebilirsiniz.

İN EVLERİ:

Daha ziyade KEVENKTAŞI dediğimiz kolayca oyulup şekil verilebilen kayalık bölgelerde rastladığımız bu İNEVLER'den bu gün bile pek çokları yerli yerinde durmaktadır. Mahalline göre ad değiştiren bu yeraltı evlerinin diğer bir adı da KAYADAMI'dır. Bu gün bile bu İNEVLER'den kurtulup yeryüzüne çıkanlar buralarını evinin bir parçası halinde ahır, samanlık, anbar damı olarak kullanmaktadırlar. Bir çok köylerde bu İNEVLER olduğu gibi bırakılarak üzerlerine ikinci bir ev katı ilâve edilmektedir.

İNEVLERİ'nin yapılışı genel olarak şöyledir: Kayalar yumuşak ve topırağa meyilli olan kısmından dört metre genişliğinde cephe açılmak suretiyle yerin altına

doğru girilir. Bu ön cepheye alın kısmı da denilir. Kaya damları'nın oyma işinde kullanılan âlet sadece demir bir KÜLÜKLE, bir çekiçtir. Dört bir yamı kapalı tıpkı bir kibrit kutusunu andıran bu damların kapı ve pencere gibi hava ve ışık delikleri, ön cepheye yani alın kısmındadır. Şayet oyularak içersine girilen kayanın üst kısmı kalın ve arkalıklı değilse, hava ve ışık deliği tepeden de açılabilir. Tepeden açılan bu delik aynı zamanda orta yerdeki tandır için baca vazifesi de görür. Ama, gene de İNEVLER'in tavanları duvarları isten ve dumanıdan simsiyahtır. Tavandan daimi olarak kurum şerbeti damlar.

Bundan 15 sene kadar önce Mucur'un Asma - Karadam adındaki bir köyünde böye bir İNEVİ'nde gecelediğimi hatırlıyorum. Bu tipik Kayadamı'nda pencere vazifesi gören delikler olduğu halde günün ortasında bile içerideki insanlar seçilemiyordu. İnin bir köşesine oturtulmuş ocaktaki yanan kermin ortalığı dumana veren ışıkları da olmasa insan yedi kat yerin altında mıym, yoksa üstünde miyim farkında bile olmuyacaktı...

Yakın zamana kadar bu çevrede evlemücazati terhibiye tabirini, 'alehtlak ağır yordu. Köylüler, bu evlerin kışın sıcak, yazın serin olduğunu söylerler. Bundan 15-20 sene öncesine kadar 40-50 lira harcamak suretiyle böyle bir İNEVİ'ne sahip olunabiliyordu. Fakat, bu bölgede çok kimseler İnevleri kendileri oyarak meydana getirir. Bunlar bazen yanyana bazen de içiçe olmak üzere iki ve ya üç gözdür. Bu gün bile yukarıda adları geçen bölgelerdeki nüfusun en az % 10- u bu İNEVLER'de oturmaktadır. Bu bölgede yeni eve kavuşmuş hali vakti yerinde köylüler bile tamamiyle İNEVLER'den kurtulmuş sayılmazlar. Köyün en zengininden en fakirine kadar herkesin ahır, samanlık, katık damı olarak kullandığı en azından bir, iki göz Kayadamı vardır. Bir nevi beton sığınakları andıran bu İNEVLER, alttan, üstten hava, su rüzgâr gibi şeyler sızdırmadığı için bağı, bahçesi bol olan bu havalinin meyve ve sebzeleri için adeta bir konserve kutusu vazifesi görürler.

İKİNCİ TIP EVLER:

Bunlar kayalardan oyulmuş İNEVLER'in biraz daha tekâmül etmiş şeklidir. İnsanlar bu evlerde, toprağa saman su karıştırmak suretiyle özleştirip kestikleri kerpiçleri üst üste yığmakla yavaş yavaş yeraltı dehlizlerinden kurtularak toprağın altından, üstüne çıkmışlardır. Dört duvarla çevirdikleri bu evler, çok zaman fakirlerde tek oda, biraz daha zenginlerde bir avlu içinde bazen yanyana, bazen iççe üç, beş parçalık guruplar halinde. Bu eski evlerde - hepsi bir anda yapılmadığı için - odalar hiç bir zaman topluca tek bir bina içinde değildir. Bunlar her ailede zamana, ihtiyaca, erkek evlât sayısına göre, mali takatın müsaade ettiği nisbette azalıp veya çoğalabilir. Bu gün yapılaş tarihleri 40-50 seneden başlayarak 100-150 sene ötesine kadar uzayan bu tipteki kerpiç damların, dış ve iç teşkilâtları hemen birbirinin aynıdır. Bölgenin özelliğine göre yalnız duvar kısmının bazı değişikliklere uğradığı görülürse de bu değişiklik binanın iç ve dış yapısına onun genel görünüşüne fazla bir tesir yapmaz. Kayseri, Nevşehir, Ürgüp, Avanos, Gülşehri dolaylarında olduğu gibi, binaların Karataş'tan veya Kevenk taşından inşa edilmesi evlerin dayanağına yeni bir şey katmaz. Çünkü, Orta Anadolu köylerinde evler taştan olsun, topraktan olsun bir defa hepsi dam örtüdür. Evin düşünülerek konulmuş bir cephesi olmadığı için kapı ve pencere gibi hava ve ışık delikleri daracık, küçücük bırakıldıklarından odalar her zaman için sıkıntılı, karanlık, sağlık bozucudur.

Kara yapı dediğimiz bu evlerin üzerlerine SOYMA ve ya HEZEN dediğimiz ağaçlar atılır. Bu ağaçların üzerine de bina sahibinin zevkine, fakirliğine, zenginliğine göre tahta kapaklar, hasır, kamış veya çılı çırpı yerleştirilir. En üstü ise saman ve toprakla bastırılır. Bu evlerin kışın yağışlı havalarda akmaması için üzerlerine çorak çekilir. Bu toprak damların hemen hepsinin üzerinde üstüvane şeklinde YUVAK denilen iri bir taş parçası vardır. Yağmur, kar yağdıkça kabaran toprağı bastırmak için damların üzerinden bu YUVAK taşları geçirilir. Bu sayede evlerin akmaması sağlanmış olur.

Yalnız Orta Anadolu'da İNEVLERİ'nin bulunduğu taşlık, kayalık bölgelerde kâğır binaların damları ve tavanları kerpiç binalardan apayrı bir özellik taşımaktadır. Yerli kesme taşlardan yapılan bu binalarda tavanlar, çok kere KEVENK taşlar birbirine kenetlenerek kubbeimsi kemer biçiminde inşa edilmiştir. Fakat, üzerleri gene diğer damlarda olduğu gibi toprak örtüdür. Gerek taştan olsun, gerek kerpiçten olsun bu tip evlerde tahta denilen nesne pek az kullanılır. Bir defa damların altı, üstü topraktır. Odaların içinde kabacak, çul çuval gibi hacetleri koymak için dolap vazifesi gören oyma takalar vardır. Bundan başka, toprak damın çökmesi için evin ortasına iri ve kalın kirişler atılmıştır. Bu kirişler toprak damın bütün ağırlığını üzerinde taşıyan HEZEN'lerin bel vermemesini sağlar. Şayet toprak damı tutan örtü zayıf ve çürük olursa, o zaman düz taş kapaklar üzerine oturtulmuş

direklerle, bina emniyete alınır. Ben böyle yedi yerinden direkli kerpiç bir kulübecik içinde gözlerimi dünyaya açmıştım. Bina'nın yapılaşını anam, babam bilmediği gibi bundan kırk, elli yıl önce seksen yaşında bir ihtiyar olarak ölen dedemde bilmezmiş. Bunca bakımsızlığına, derbederliğine rağmen hem de iki katlı olan bu kerpiç kulübeciğimizin bir buçuk asra yaklaşan bir ömrü olduğunu söylerlerdi! Bu küçücük misal bile bir çok mahzurlarına rağmen rastgele dikilmiş bir kerpiç yapının bile öyle kolayca çöküp gitmediğini gösteriyor.

TANDIR

Ekmek - Aş pişirmek için evin rast gele yerine açılmış ağız genişliği 50-100 santimetre çapında derince bir toprak çukuru adıdır. Ocak ve tandır çok zaman yan yana kapının yamacındaki duvarın dibindedir. Bazen de tek tandır olarak evin tam ortasındadır. Her tandırın kapının ağızına doğru uzatılmış üstü örülül bir hava deliği vardır ki, buna halk arasında KÜLLE denir. Tandırın bu KÜLLE'sini şekil itibarıyla tıpkı bir pipoya benzetebiliriz. Aşağı, yukarı gördükleri vazife de birbirlerinin aynıdır. Pipodaki tütün yerine Tandırda saman - saçkı yanar.

Bozkır köylerinde TANDIR'ın yeri ve önemi büyüktür. Kış olsun, yaz olsun köylü kadının günlük çalışması hemen hemen TANDIR başında geçer. Sabahleyin tandırı yakar. Üzerinde bazlamasını ve ya yufka ekmeğini yapar. Ayrıca yan taraftaki ocakta bulgur veya tarhana aşını pişirir. İşi biter bitmez TANDIRI indirir. Ortalığı siler, süpürür. Tandırın ağızından kararan yerlerini ıslatılmış ak toprakla bir iyice çalar. Akşam için de ateşine bir çömlek TANDIR AŞI vurur.

İşler bittikten sonra, Tandır'ın üzerine bir kürsü kurmak adettir. Kürsünün üzerine eski, püskü bir kilim atılır. Çoluk, çocuk, karı - kızan toplaşarak altlarına topacı, minderi keken yarı beline kadar kürsünün altına sokulur. Tabii hep birlikte ayaklar tandıra sallandırılır. Gece yatıncaya kadar tandır başında oturulur. Bazen konu komşu bir araya toplaşarak tandır başı âlemleri yaparlar. Bu âlemlerden kürsünün üzerine çeteneli buğday kavurgaları, mısır patlağı, kabak çekirdeği gibi yerli ürünler dökülür. Bir taraf tek mi, Çift mi oynarken, diğer taraf dağarcığındaki günlük dedikoduları ortaya döker. Bilmeceler, meseller satılır. Büyükler kendi âlemlerine devam ederken, küçükler kürsü altında tepiş tepiş oynamağı, el, ayak çekiştirmeğı pek severler.

Erkeklerin tandır başı âlemlerine katıldığı pek enderdir. Onlar da uykudan ve işten artan zamanlarını köy odalarında geçirirler. En güzel masallar, cin, peri hikâyeleri tandır başlarında ahnp, satılır. Hani, "Samanlıktta yatar - padişahi rüyasında görür." derler. Tandır başının da kendine has bir hayal dünyası ayrı bir tadı, bir safası vardır. Zaten kışın köy hayatı demek, biraz da tandır başları ve köy odaları demektir. Ayrı bir yazımızda inceleme konusu yapacağımız KÖY ODALARI'nın köyün

sosyal ve kültürel hayatındaki önemine işaret etmeden önce birazcıkta bu bölgedeki ahır sekisi evlerden bahsetmek isteriz.

AHIR SEKİLERİ

Eski Anadolu köylerinde hemen her rençberin AHIR SEKİSİ denilen kışık bir odası bulunur. Kendi oturduğu, yattığı, kalktığı kısımla, hayvanların bağı olduğu ahır kısmını çok kere topraktan yığma ufak bir tümsek ayırır. Hayvanların nefesinden çıkan sıcaklıkla, ahırdan daimi olarak fıskıran ekşi sidik ve gübre kokusu birbirine karışarak her zaman içeriye yayıldığı için odanın havasında devamlı ağır bir sıcaklık vardır. Ahır Sekileri, odundan, kömürden yoksun Anadolu köyleri için - devamlı yanan - bir kalorifer vazifesi görürler.

Ahır Sekisi evlerde hayvanlarla insanlar aynı kapıdan girip çıkarlar. Bazen köyde eli ağız düzgün olan kimseler, ahırla insanların oturduğu sekiyi kerpiç bir divarla veya tahta bölmelerle ayırırlar. Ahırın sıcağından kendilerini yoksun etmemek için ayrıca ahır tarafına bir delik açılır. Ahırdan yeteri kadar sıcaklık alındıktan sonra delik tahta bir sürgü ile kapatılır. Birincilere yani, bölmesiz Ahır Sekilerine göre oldukça sıhhi sayılan bunlardan bir tanesi çocukluk hatırlarımın arasına karışır. Köy odalarından bahsederken bu konu üzerinde tekrar duracağız. Şimdilik şu kadarını söyleyeyimki 15-20 sene öncesine kadar böyle tek gözden ibaret Ahır Sekili toprak damların maliyeti, köylünün kendi emeği de katılmak suretiyle 50-75 lira arasındaydı. Gene aynı yıllarda bir mabeyin (Salon), iki odadan ibaret oldukça kullanışlı bir evin inşasına yapılan masraf topu topu 300 lirayı aşmıyordu. Gene o zamanın parasıyla yüz lirayı gözden çıkardın mı? hahsından, kilimine kadar böyle bir köy evini çiçek gibi döşeyebiliyordun. Şimdi ise bu paraya, kıldan dokuma alelade bir Antep kilimi alınabiliyor.

ÜÇÜNCÜ TIP EVLER,

Bu gün üzerinde durduğumuz ORTA ANADOLU köyleri, âdet ve geleneklerine bağlı kalarak kağınının - kara sabanın peşinde yüz yıllar boyu hareketsiz, monoton bir hayat yaşamışlardır. Bu bölgede oturanların yaşayışları inceden inceye tetkik edilirse hayatlarının her yönünde görülen görgü ve geleneğe saplanıp kalmanın getirdiği gerilik ve iptidailik bilhassa ev inşaa tarzında, açık bir şekilde kendini gösterir. Bunun muhtelif sebepleri arasında Toprağın verimsiz ve kısır oluşunu, köylerin birbirinden uzak mesefelere çorak geniş bir bozkır üzerine dağılımını zikredebiliriz. Diğer yandan bir türlü ardı arkası kesilmeyen harplerin, kıtlıkların ağır ve ezici baskısı bu bölge insanının yarına karşı olan güvensizliği, bu güvensizlik ve şaşkınlık anlarında ortalığı istilâ eden çeşitli tarikat şeyhlerinin Dünya'nın boşluğunu telkin eden vâazları ister istemez onun bu dünya işlerine karşı ilgisizliğini artırmıştır.

Ancak, Cumhuriyet'in ilanından ve An-

kara'nın hükümet merkezi oluşundan sonra dır ki, Orta Anadolu köylerinde yavaş ta olsa batıl inançlardan ve geleneklerden silkinme gayreti kendini göstermeğe başlamıştır. Tekke ve türbelerin kapatılmasından sonra pabuçları dama atılan şeyhlerin, hacıların, hocaların yerini kasaba ve köylerde genç idealist öğretmenler aldıkça köylerimizin daracık dünyaları, daracık görüşleri ile birlikte o daracık, izbe, karanlık, kulübeciklerinde de bir yenilik, bir değişme görülmeğe başlanmıştır. Ancak bu yıllardadır ki, herkeste köstebek yuvasını andıran yeraltı evlerinden, ahır sekilerinden kurtulmanın çabaları görülür. Ufak çapta da olsa Orta Anadolu köylerinde biraz daha iyi yaşama, sıhhi bir evde oturma çabaları ancak Ankara'nın hükümet merkezi oluşuyla başlar. Kısa bir zamanda iş ve işçi merkezi haline gelen yeni kurulmakta olan hükümet merkezine akın eden köylü işçiler, çok kere usta ve zanaatkâr olarak döndükleri köylerine bazı yenilikleri de beraberlerinde götürmüşlerdir. Yere gömülü içiçe girmiş dar ve sıkıntılı evlerden biraz daha ferah ve geniş evlere kavuşarak ışık ve hava deliklerini biraz daha büyütüp genişletmek isteği bu bölge köylerine Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerdendir.

Ankara'da ustalık öğrenen Kırşehir'in (Ç.) köyünden iki kardeş, bundan yirmibeş sene önce cephesi güneşten yana dönük, içerisi bol ışık ve hava alan mutfakı, hamamı, yüz numarası içeride sağlam, kulianışlı bir ev yapınca bütün komşularda böyle kutu gibi bir ev yapma merakı uyandı. Bu iki kardeşin yaptırdığı ev tipi, uzunca bir zaman çevrede örnek ev tipi olarak alındı.

Ankara'nın (P) köyü eğitimcinin meylli bir arazi üzerine ahırdan, samanlıktan uzakta cephesi güney - batıya bakan önu sundurmalı müstaklil ev tipi, köylünün hoşuna gittiği için kısa zamanda köyde benzerleri çoğaldı.

Gene Ankara'nın zengince köylerinden birinde köylülerin KONAK dedikleri iki kat üzerine yapılmış birbirinden farksız sekiz on evin benzerliklerinin sebebini sorduğum zaman, köyün muhtarı "Şu baştaki leyek yuvası gibi evi ilkin şehirde tahsil-darlık yapan bir köylümüz yaptırdı. Bizde ona uyduk dedi. Hani kötü de olmadı ya, şimdiye kadar kabirde yaşamış da farkında bile olmamışız."

Köyde yeni bir ev yaptırmak para ve imkân meselesi olduğu kadar görgü ve bilginin de payı inkâr edilmemelidir. Yalnız burada şunu da belirtelim ki, bu günün şartları içinde Orta Anadolu'nun bozkır köylerinde şöyle derli toplu içinde barınabilir bir ev yaptırmak fakirler ve hattâ orta halliler için adeta imkânsız bir hale gelmiştir. Bu bölgenin muhtelif köylerinde yaptığımız incelemeler bir köylünün iki oda bir mabeyinden (salon) ibaret tek kat altı, üstü toprak bir eve sahip olması için 3000 - 4000 lira arasında bir para harcaması gerekiyor. Köylünün ahır, samanlık için harcadığı parayı da bu miktara katarsak bugün için yıllık kazancı ortalama olarak 1500-2500 lira arasında oynayan ORTA Anadolu köylüsünün ev - bark sahibi olmakta uğradığı güçlükler kendiliğinden

meydana çıkar. Bu güçlüklerin başında kereste temini gelir. Bu gün için yeni yapılan bir evin yarı masrafını kereste çekmektedir. 15-20 sene önce 10 liraya alabildiği kerestelik bir kavak ağacını bu gün köylümüz 100 liraya bulamıyor. Gene damına HEZEN olarak attığı eski 60 - 70 kuruşluk soymalar bugün, sekiz liradan aşağı değildir. Konuştuğumuz her köylü toprak örtü damlarının zararlarını ve tehlikelerini bir bir sayıp dökerken neden dolayı kiremit döşeli çatı evler yaptıramadığının sebeplerini de birlikte, zikretmiş oluyorlar. "Biz Halva demesini de biliriz, helva demesini de" diyen köylü, sen ağacını, tahtasını bul, ötesine karışma demek istiyor.

Köylünün biri tek kat üzerine yapılmış, üstü kiremitli uzaktaki bir binayı göstererek "Buyur işte dedi. Duvarları kerpiç olduğu halde şu iki göz ev sahibine tam altı bin liraya patladı."

Bunun dört odalı, iki katlı için başka bir köylü 17 bin liraya yakın para harcamış. Yalnız Bölgenin özelliğine göre, kereste masraf hanesinde 500-1000 lira arasında bir azalma ve ya çoğalma görülebilir. Kaçak kereste temini mümkün olan orman bölgesine sınır köylerle, kavağı bol olan köylerde evler diğer bölgelere nispetle biraz daha ucuza mal edilmektedir.

Orta Anadolu köyleri için üçüncü tip olarak kabul edebileceğimiz bu Cumhuriyet devri evleri, umumiyetle tek kat üzerine ahır, samanlık hariç en azından iki oda bir mabeyinden ibaret olduğu için oldukça kullanışlıdır. Anbardamı, Ahır, samanlık gibi ilâveler aynı avlu içinde yan yana bir arada toplanmıştır.

ZAHİRE KUYULARI,

Anbar damı olmıyan evlerin çoğunda inden veya topraktan oyma zahire kuyuları vardır. Rençberler kendi ihtiyacından fazla zahiresini bu kuyularda muhafaza ederler. Bahar ağzı zahire fiyatları fırlamağa başlayınca kuyuların ağzı açılarak zahireler dışarı çıkarılır. Altına, üstüne kurut, saman döşenmesine rağmen çok kere kuyunun içindeki sıcaklığın, dışarıdan sızan rutubetin tesiriyle zahireye bit düşer. Böyle bitlenmiş kuyu buğdaylarının ekmeği özsüz ve dayanıksızdır. Böyle buğdaydan yapılan yufka ekmekler için köylü "Bir türlü oklavadan, saça varmıyor" diye acı acı dert yanar. Ama gene de yaz ağzı bu buğdaylar kapış kapış gider. Hele bir de kışık yıllarına rastlamış ise. Elinde parası olmıyan küçük rençber kuyuda zahiresi olan ağalardan harman üzeri ödemek üzere "Birli, buçuklu" ismi altında bir kileye bir buçuk kile ödemek şartıyla ödünç ahırlar. 1926 - 1928 arası kışıklarında Adana'dan develerle getirilerek köylülere satışı arzedilen bu bitli buğdaylar bu bölge halkının geçmiş yıllara ait acı hatıraları arasında yer alır.

İÇ DÖŞEME VE MEFRUŞAT,

Orta Anadolu köylerinde bazen üst üste bazen de yan yana yığılmış birer kapalı sandığı andıran evler, dış görünüş itibarıyla her ne kadar basit, gösterişsiz, fakirse de iç görünüşleri çok kere dışarısiyle

kıyaslanmıyacak şekilde döşenmiş, dayanmış düzgünce bir durumdadır. Hele son yıllarda köylünün halı, kilim, keçe gibi ev mobilyasına karşı olan hevesi artmıştır. Zengin ve orta halli allelerde evler halı ve kilimle döşenmiştir. Halen, koltuk ve kanapenin yerini sedir tutmakta ise de, bazı zengin köylerde koltuğun, kanapenin girdiği evlere de rastlanmaktadır. Sedirler çok zaman halı ve halı yastıkla döşenmiş, üzerleri beyaz patiska yayğı ile örtülmüştür.

Orta Anadolu köylüsünün fazlaca önem verdiği şeylerden birisi de yataklardır. Ankara ve kazalarının bir çok köylerinde evlenecek bir delikanlının altı katla, on iki kat arasında yatağı bulunur. Bu sayıyı doluramıyan delikanlı diğer hazırlıkları tam olsa bile kolay kolay düğün yapamaz. Diğer halı, kilim, oğlana, kıza elbiselik takı ve sair derken dört binden, oniki bine kadar fırlayan evlenme masrafının en az üçte ikisini yeni evlilerin yataklarıyla, döşeme, dayama masrafları yer.

Toprak damların içerisi dışarısi umumiyetle sıvahlıdır. İç kısmına ayrıca kirecin bulunmadığı yerlerde ak toprak veya yeşilimsi renkte çorak badanası vurulur. Odaya kirecinki kadar beyaz ve aydınlık bir renk veren bu iki cins toprakta, yerin altından çıkarılır. Evin badanası seneden seneye tazelenir. "Eve Suvak, geline duvak yaraşır." sözü köylümüzün bu işe verdiği önemi gösterir.

İŞİK TERTİBATI VE AYDINLATMA

Dikkat edilirse Orta Anadolu Köy evlerinde yakın zamana kadar ışıklandırma tertibatına hiç te önem verilmediği görülür. Bu evlerde kapılar, pencereler düşünülmeden geliş güzel yerlere konulmuştur. Bunlara kapı pencere demekten ziyade girip çıkma delikleri demek daha doğru olur. Bir defa, yazın sıcak havalarda tamamiyle açık bırakılan pencereler kışın bezirli, kâğıtlarla kapatılır. Çok defa doğrudan doğruya sokağa açılan ve derme çatma tahtalardan yapılan kapıların ise delik desikleri, söveleri soğuklar başlar başlamaz çul, çaputla tıkanır. Bu evlerde pencerelerin camlı, çerçevesi olanları pek enderdir. Bu tip evlerde aydınlatma aracı olarak topraktan veya tenekeden yapılan pamuk fitilli kandiller kullanılır. Bu kandillerin içerisinde bezir veyahut zeytin yağı yakılır, gün geçtikçe evlerde görülen tekâmülle birlikte bu kandillerin yerini tenekeden yapılmış 15 - 15 santim boyunda mahrutî gaz yağı kandillerinin aldığını görürüz. Bu kandillerin her üçü de şişesiz olduğu için verdikleri ışık zayıf, titreşim ve yetersizdir. Ayrıca koku ve is de çıkardıkları için odanın havasını çabucak bozarlar. Bu tipteki kandiller bilhassa gözlerin sağlığı için zararlıdır.

Bu günün aydınlatma araçlarından sayılan 5 numara ve daha büyük lâmbalarla LÜKS lâmbalarının köye giriş tarihi Cumhuriyetten sonraki devirlere rastlar. Cumhuriyetten önce de belki üç, beş numaralı lâmbaların tek tük görüldüğü köyler vardı. Fakat bu aydınlatma araçlarının bir Lüks olmaktan çıkarak evlerin günlük ih-

tiyaçları arasında yer alması 25-30 sene-
den ötelere geçmez. Bilhassa, yazın iş mev-
siminde kuşlarla beraber tüneyen köylü-
müz, ışığa ve lâmbaya pek ihtiyaç duymaz.
O, çok zaman akşam öğünlerini karanlık
basmadan dışarıda, kapının önünde veya
hutta (Fukara kandili) dediği Ay ışığı al-

tında yer. Yemeğin arkasından hemen ya-
tağa dalar.

**Not: Yazımızın uzunluğundan dolayı,
KÖY YEMEKLERİNİ gelecek sayıda vere-
ceğiz.**

Okurların Forumu

Forumun Tarafsızlığı Hakkında Bir Cevap

FORUM Yazı Kuruluna,

Bay H. Şahin, Hürriyet Partisi kurucu-
larının 1951 - 55 yılları arasında D.P. içe-
risinde giriştikleri mücadeleye dikkatimi
çekiyor. Ben de kendisine şunu belirtmek
isterim ki bu mücadelenin şümülü ve ma-
hiyeti ne olursa olsun ortada bir vâkıa var
dır: o da Hürriyet Partisi kurucularının
1955 ten sonra hürriyetsizlik diye vasıflan
durdıkları bir rejimin ve bu rejimin geçirdi-
ği birtakım gelişmelerin mes'uliyetine im-
za ve nutuklarıyla 1955 e kadar iştirâk et-
miş olmalarıdır. Seçmenlerin büyük çoğun-
luğu Bay Şahin kadar talihli ve malûmatlı
olmadıklarından, Hürriyet Partisi kurucu-
ları seçmenin karşısında 51-55 arasında par-
ti içerisinde hürriyet mücadelesi yapmış
kimseler hüviyetiyle değil, 51 den 55 e ka-
darki idarenin mes'uliyetini taşıyan insan-
ların hüviyetiyle çıkmak durumunda kal-
mışlardır. D.P. içerisindeki mücadelelerin
tarihinin yazılmasına daha vakit var. (Yal-
nız Bay H. Şahin'e şunu söylemek isterim:
1951-55 arasında D.P. içerisinde hedefleri
ve metodları belli, şuurulu bir mücadele ol-
mamıştır, münferit mücadeleler olmuştur.
H. Şahin'in de dediği gibi, Ağaoglu ailesi
içinde bu mücadeleleri ve mahiyetlerini çok
yakından bilenler mevcuttur). Diğer taraf-
tan C.H.P. içerisindeki mücadelelerin de
yakın tarihi daha yazılmadı. Eğer D.P. de-
ki mücadeleler Hürriyet Partisi kurucula-
rının 1955 e kadar D.P. icraatına katılmış
olmaktan ileri gelen mesuliyetlerini hafif-
letmeye kâfi geliyorsa, belki ileride tarih-
leri yazılacak birtakım mücadeleler de bu-
gün C.H.P. nin 27 yıllık mazisinin mesuli-
yetini hafifletmektedir. Objektif bir görüş-
le bu da düşünülebilir.

Benim mektubumda üzerinde durduğum
nokta şu idi: Eğer C.H.P. malûm ve her-
kesçe bilinen mazisi ile seçmene tam güven
telkin edemezse, Hürriyet Partisi kurucu-
larının da malûm ve herkesçe bilinen ma-
zileriyle aynı durumda oldukları düşünüle-
bilir. Bunun aksinin FORUM tarafından ifa
de veya ima edilmesi ise tarafsızlıkla bağ-
daşamaz.

Bay Şahin, bunun tarafgirlik olduğunu

kabul etmeyecektir. Mademki T. Ağaoglu'nun mektubu FORUM'da yayınlanmıştır, işte FORUM'un taraf tutmadığının ispatı, diyecektir. Zaten Bay Şahin'le tarafgirlik veya daha doğrusu tarafsızlık anlayışımı-
zın aynı olmadığı FORUM'da yayınlanan mektubundan anlaşılıyor.

T. AĞAOĞLU

Kalkınmanın Temel Unsurları ve İşçilerimiz

FORUM Yazı Kuruluna,

Hayat pahalılığının küçümsenmeyecek
bir seyir takip ettiği memleketimizde, işçi
sınıfının kaderi, önemli bir problem halin-
de ele alınmaya değer ciddi bir mesele ma-
hiyetini muhafaza etmektedir. Bu pahalı-
lık karşısında esasen işçilerimizin büyük
bir ekseriyetinin almakta olduğu ücret,
maalesef, insanı endişeye düşürecek kadar
kifayetsizdir. Prof. Dr. Orhan Tuna'nın da
dediği gibi: "Bu ücretlerle, ekserisi evli
ve çoluk çocuk sahibi bulunan ve kira ev-
lerinde oturan büyük bir kütlenin bir dere-
ceye kadar dahi olsa rahat geçinmesine im-
kân yoktur. Bilâkis, birçok insanlar çocuk-
larını mektebe gönderememekte, aile efra-
dını ve tahsisen küçük yaşlardan itibaren
çocuklarını çalıştırmak zorunda kalmakta,
işyerleriyle mesken arasındaki uzun mesa-
feyi yaya olarak katetmekte, çoluk çocuk
ekseriya tek bir odada ikamet eylemekte-
dirler. Bu durumun, memleketin maarif poli-
tikası, sağlık siyaseti, umumî ahlâk gö-
rüşü, millî tesanüt telâkkisi itibariyle hoş
bir vaziyet olmadığı aşikârdır. (1)

Grev hakkından ve anayasa talimatın-
dan mahrum bulunan bugünkü sendikaları-
mızdan ise bu hususlarla ilgili çareler bek-
lemek, işçi sınıfının iktisadî refahını temin
yolunda onlara büyük ümitlerle bel bağ-
lamak, kelimenin en hafif mânasıyla bey-
hüde olur. Yaşamak için pazar ile vitrinler
arasında ebedî bir köprü kurmak durumun
da bulunan bir yaratık olmamız sebebiyle,
hayatımızın devamını sağlayan her türlü

gıda maddeleri ile meta fiyatlarının yük-
selişine muvazi olarak bir kazanç temin et-
meye mecburuz. Bu mecburiyettir ki, ser-
maye terakümü önünde ezilmeye mahkûm
bulunan işçi sınıfını birleştirmiş, onların,
sendikalar içinde müttehit bir müdafaa or-
dusu haline gelmelerini mümkün kılmıştır.

Birçok muasır milletlerin içtimai siya-
set tarihlerine baktığımız zaman görürüz
ki, önemli bir istihsal ordusu olan işçilerin
sendikalar içinde bu şekilde teşkilatlanma-
ları, o milletlerin hayatlarında iyi neticeler
meydana getirmiştir. Biz ise, garp mede-
niyetinin çoktan anladığı bir realiteyi hâlâ
anlamamakta inat ve ısrar etmekteyiz.
Sadece politik sebeplerle ve dış aleme hoş
görünmek niyetiyle 1947 de meydana ge-
tirdiğimiz 5018 sayılı Sendikalar Kanunu-
muzun haline ve onunla istikamet verme-
ye çalıştığımız sendikalarımızın dolayisi-
yle işçilerimizin bugünkü durumlarına şö-
yle bir bakıvermemiz bile, bize, bu inat ve
ısrarlarımızın neticesi hakkında yeteri ka-
dar bir fikir vermeye kâfi gelir kanaatin-
deyiz.

Gerçek bir yarı emniyetinden mah-
rum bulunan, grevsiz sendikasının ise ken-
disinin iktisaden korunmasında önemli bir
rol oynuyamayacağını çok iyi bilen işçileri-
mizin kulaklarına biteviye üflenen "vatan
sathında kalkınma" sloganı, o vatanın kal-
kınmasında büyük bir hisse sahibi olması
muhtemel bulunanları, acaba, gereği kadar
ilgilendirir mi? Bizim değişmez kanaati-
mize göre, bir memleketin maddî ve ma-
nevî kalkınması, ancak:

a) Millî gelirin genel refahı meydana
getirecek bir seviyeye ulaştırılması imkân-
larının ilmi esaslar içerisinde araştırılması
ve bütün vatandaşların bu refaktan eşit
bir şekilde faydalanmalarını temin etme-
le,

b) Gerçek bir istihsal unsuru olan iş-
çi ve köylü gibi vatandaşların kültür se-
viyelerini yükseltecek, onları cehaletten
kurtarıp aydınlığa ulaştıracak eğitim se-
ferberliğini plânli ve programlı bir saha
içerisinde ele almakla, çünkü, sayın Ord.
Prof. Dr. G. Kessler'in de dediği gibi: "Üm-
milik tamamıyla bertaraf edilmeden hakiki
sendikacılık, hakiki kooperatifçilik ve ha-
kiki siyaset hayatı mümkün olamaz. Oku-
ma yazma bilmiyenlerle demokrasi de ola-
maz" (2)

c) Her muhtaç aileye bir çatı lâfını
bir devlet programı halinde benimsiyerek,
yabancı devletlerin çoktan başardıkları bu
konuyu grift bir problem halinden kurtarıp,
insanların başlarını altında muhafaza
etmeye yarayan; sıhhi, ucuz ve uzun va-
deli taksitlerle ödenen meskenleri vatan-
daşlara tevzi etmenin müsbet yollarını a-
rayıp bulmakla,

d) İşçilerimize, medenî milletlerin iş-
çilerine verdiği ayarda bir grevle takviye
edilmiş hür sendikalar kurmak hakkını
verecek kanunların meydana getirilmesi ile
bu kanunların rahatça kullanılmasına ya-
rayacak müsahahanın yerleşmesine çalış-
mak ve bunların, demokratik nizama idare
edilen memleketimiz için faydalı olduk-
larına samimiyetle inanmakla,

e) Ve en nihayet, gerçek kalkınma, in-
san haklarına saygı gösteren bir idare me-

kanızmasının meydana gelmesi ve bütün vatandaşlara kanun önünde eşit muamele yapılması prensibinin bir borç olduğunu vatan sahinde yerleştirmeye çalışmakla mümkün olur.

En derin saygılarımla.

(1) Prof. Dr. Orhan Tuna, Grev Hakkı, İstanbul Üniversitesi yayınlarından. Sh. 57, satır 11 - 20.

(2) Ord. Prof. Dr. G. Kessler. Zonguldak ve Karabük'te çalışma şartları. İçtimai Siyaset Konferansları 2. Kitap. Sh. 18, Satır 6 - 9.

«Dışardakiler»

FORUM Yazı Kuruluna,

Forum'un 87. sayısında Vüs'at O. Bener'in «Dışardakiler» hakkındaki yazısı yahut tenkidini, kendimi zorhiyarak okudum. Tıpkı onun yazısında olduğu gibi «Dışardakiler» piyesi için kullandığı «Duymayı hep beklediğim, anlatılmıyan, yoğun bir baş-dönmesi halindeki heyecandan iraktim» cümlesini, ben maalesef bizzat bu yazı için hissettiğimi söyleyeceğim.

Bu yazıda oyun, sanki göz ameliyatı için masaya uzatılmış bir insanın, hiç lüzumu olmadığı halde, acaba kolun içinden hangi sinirler geçer? yahut mide kapağı var mıdır? yahut da bacak adalelerinin sertliği normal midir gibi birşeyler aranmış. Konunun değeri, Çehov'la benzerliği, eserin hangi temel üzerine oturtulduğu düşünülmüş.

Çağı ile bağlantısı kopmuş yaşlı bir adamın çevresiyle çarpışmasını da (biraz) - muhakkak ki burada bir tevazu zamiri kullanmış olacak - uygunsuz bulduğunu söylüyor ve Taner bunda başarılı mıdır? diye tereddüt ediyor Bay Bener.

Halbuki şöyle bir muhitimize baksak, etrafımızda, evimizde çalıştığımız müesseselerde hep böyle çağı ile bağları kopmuşlarla çarpışmakta olduğumuzu görürüz. Çok Yümnü beyler vardır. Zaten Bay Ta-

ner bu tipleri seçmekle piyesini bir kat daha tabii ve ilgi çekici hâle getirmiştir. Biz o insanların teker teker görüş, fikir ve hareketlerini seyrettik.

Ne ise, yazı daha çok uzuyor. Evvelâ eser, sonra yazarın hususiyetleri beceriksizlikleriyle sıralanıyor, sonra da artistlere geçiliyor, onların da hareketleri eksik görülüyor, elden, dilden geldiği kadar çekiltilip pekiştiriliyor.

FORUM'dan sonra SES Dergisinin 44. sayısında yine «Dışardakiler» e rastladım. O da epi şeyler yazmış, bir yerinde de «Şu veya bu aksaklıklar yüzünden ne yazari, ne de bir sanat topluluğunu suçlandırarak kadar kötümserlerdenim» diyor. Hele şükür hiç olmazsa kötümser değil.

Bu yazıları okuyunca elimde olmadan «Dışardakiler» başlıklı bir yazı görünce derhal okuyordum. Tenkidler tatmin edici değildi. Ama ben, yine de belki ben, iyi göremiyorum, belki sere-serpe bu tenkidleri yapanların görüşleri çok, pek çok üstündür, belki de yabancı eser ve tiyatrolarla mukayese imkânları vardır diyordum.

İşte böyle çapraşık bir durumdan beni nihayet Varlık Dergisinin 15 Kasım tarihli sayısı kurtardı. «Dışardakiler» i benim gibi hissetmiş, beğenmiş, takdir etmiş ve şüphesiz ki benden kat kat üstün bir kalemle ondan bahsetmiş olan Muhtar Körküçü'ye nekadar teşekkür etsem azdır. Gördüklerini ne güzel sıralamış, diyeceklerini nekadar yerinde demiş.

Ben de «Tahta Çanaklar» a çok benzesine rağmen Bay Haldun Taner'in buluşlarını zevkle seyretmişim.

Yukarıdaki tenkidçilerin edasına ve bilhassa Bay Bener'in yazısının sonunu «Bay Taner'i yürekten kutlarım» sözü ile bitirşine bakarsanız, herşeyi daha iyi bilen, görmüş geçirmiş bir babanın, oğlunun ilk başarıklarını teşvik etmek ister gibi yukarıdan bakarak onun omuzuna vurup:

— Haydi ne ise bu seferlik pek birşey benzemedi ama ben kötümser değilim, yarının ümit vericidir, gayret et, dermiş gibi geliyor.

Bu piyes hakkında Bay Haldun Taner'in de yazısını okudum. Sanatkâr büyük bir tevazu ile eserinden bahsediyor ve tenkidlere şimdiden başeğmiş görünüyor. Galiba onun bu olgun tevazuu herkese bir beğenme hakkını vermiş.

Eser ciddi güzel yazılmıştı. Artık burada tenkidçilerin ellerinden geldiği kadar objektif bir görüşle hulâsa ettikleri piyesi tekrarlamıyacığım. Bay Taner herşeyi en ince teferruatına kadar düşünmüştü, piyes bizi ağılatmadan, katlısıya güldürmeden düşündürüyordu. Artistler de oyunu benimsemiş ve ellerinden geleni yapmışlardı. Semiha Berksoy kusursuzdu. «Dışardakiler» piyesinin en muvaffak artisti diyebilirim, Meilha Ars (herkes ne derse desin, ne olursa olsun, yeter ki benim keyfim bozulmasın) rolünü bütün egisme'leriyle ve düşüklükleriyle çok güzel canlandırdı. Bu iki artist rollerini öyle kolaylık ve akıcılıkla başardılar ki, sanki artık onları başka bir yaratık olarak kabullenemem. Yümnü beyin rolleri de, o sık sık birşeye hayret etmiş gibi baş kaldırışları müstesna, mükemmeldi.

Bay Taner, bilhassa oyunun bitişinde, Yümnü beyin Dârülaceze'ye gitmek üzere evinden ayrılışım, piyesin ismi «Dışardakiler» ile nekadar yakıştırmıştı. O, bu piyesi ile dışardakilerin daha dertli, daha egoist, daha galleli, daha hırslı olduklarını ve içerdikilerin (Dârülaceze) daha sâkin, belki de, bir bakıma, eski hatıralarının içerisinde daha mes'ut olduklarını göstermiştir.

Bay Haldun Taner'in «Dışardakiler» gibi hattâ daha üstün eserlerini beklemekteyim. Artistlerimiz gelince, hergün bir kat daha başarılı olacaklarından eminim. Bunun en doğru örneği «Ümitsiz saatler» dir.

Eserin yazarını ve bize zevkle seyrettiren artistlerini candan tebrik ederim.

Ş. Demokan - Ankara

Kültür Ve Sanat

Aşırılık

Vüs'at O. BENER

Bilim kendi alanının sınırlarını çizmiş: Neden sonuç ilişkisinden kesin yasalar çıkarmak, olanı ortaya koymak. Bilim ne denli akıl almaz aşamalara (= merhalelere) ulaşmış görünürse görünsün, akılla çerçevesi, onda inanılmazlığa, doğa üstü olgu-

lara (= mucizelere) yer yok; kısaca onun işlevi (= foncton'u) kandırıcı, çözümleyici, açık, aydınlık olmak. Bu anlamda bilim; fizikte, kimyada, astronomide... arılığını (= sâflığını) koruyabilmiş, toplumsal, ya da tinsel olayların, gizlerin (= sırların)

açıklanmasında kullanılmaya başlandıktan sonra, katıksız güven vericiliğinden yitmeğe başlamış. Örneğin: «Hukuk nedir?» sorusunu yanıtlamaya çalışanlar, bir noktada fizik - ötesine başvurmadan edemeyeceklerini anlamışlar; anlamaktan yüz çevirmişlerse, bu kez de kurdukları yapı dayanaksız kalmış; çünkü, dediklerini kuşkuyla irak olarak tanımlayabilmek (= ispat edebilmek) güçlerinin dışına çıkmış. Bir yanda, salt yapıntılardan, soyuttan faydalanarak böylesi sorunları duruluğa götürmek isteyenler de var elbet, ama bunlar da tin ile özdek (= madde) kaynaşmasının şaşırtıcı, çapraşık nitelikleri karşısında bir noktadan sonra bocalamaktan kurtulamamışlar.

Bütün bu çabaların boşunalığını anlatmak mı istiyorum, hiç değil: Yalnızca; bilimsel yöntemler ile yetinmenin karmaşık olaylarda çatışmaları önlemek yönünden yeteneksizliğini belirtmektir dile-

ğim. Ne vakit fizik ile fizik - ötesi bir alanda birbirlerine geçişmeğe başlamışsa, orada aydınlıkla karanlık karmasından doğan bir bulanıklık; dinginliğin (= sükûnun) rahatını kaçırmıştır. Sanat da, yaratıcısının bir ürünü olarak, işte bu bulanıklığın adamakıllı koyulduğu bir ortamdadır. İyi, kötü, olumlu, olumsuz kavramlarında anlaşamayan, bunları kesin kurallara bağlayamayan, göreceliktен kurtaramayan kişiğolu, hele güzel, çirkin kavramları söz konusu edildiğinde nite bunalmasın?

Oysa bakıyorsunuz, sanat eserinde ağır basan bilim ötelığıne kulak tıkayıp; bir yandan onda esthétique kaygılardan cayılmıyacağını da kabul eder göründükleri halde, - fakat bu konuya dokunmaktan özenle (= itina ile) kaçınarak, ya da üstün-körü değinerek - sanat eserinin salt bilimsel yöntemlerle çözümlenebileceğini savunmakta direnenler gene de bulunabiliyor. Özellikle gökçe - yazın (= edebiyat) alanının bu yolu benimseyenlerce daha bir çekici görüldüğü de gözden kaçmıyor. Çünkü, resim, müzik, heykel... alanlarına el atmağa başarlarsa, "kalicılığın" öğelerini görüp göstermekte - en az - zorluğa uğrayacaklarını kendileri de sezmiş olmalıdırlar.

Peki, sanat için, tek yönlülükten, ona tek açıdan bakmayı yeğ tutmaktan doğabilecek sakıncalar neler olabilir ki! İlk ağızdan şunlar anılabilir. Örneğın, yaratıcının toplumla ilişkileri bakımından kişisel durumu; verdiği ürünü değerlendirmede her nenden ön sayılır, asıl ürün savsamaya (= ihmâle) uğrar, sanatçının aklından geçirmedeği, ya da o denli önemsemediği yönler (= hususlar) buluşturularak, var sayılarak, önemliymiş gibi gösterilerek yüze çıkarılır, böylece eksik, yanlış yorumlamalara yol açılır. (Çoğu sanatçıları acı acı yakındıran, bu çekit tutumlar değil midir?) Başka? ortaya, görev, sorumluluk konuları çıkar. İster istemez bu kavramlar, sınırları belli sayılan kavramlar haline getirilir. Örneğın; sanatçının görevi, toplumun belli isterlerine uygun olumlu ürünler yaratmaktır denilir. Çünkü sanatçının eylemiyle (= fiiliyle) kişinin eylemi arasındaki bağdaşmazlık gözden kaçırılmaktadır. İkinci için düşünülüp, birtakım amaçlar uğruna gerekli olduğu söylenen görevin, eskimezliği sağlamca savunulamazken, birinciye uygulanmasındaki yanılta (= hatâ); bu görevin, geçici anlayışlara (= telâkkilere) bağı tutuluşu, zoru birlikte geçirişi unutulmuş, ya da ona göz yummaktan kurtulamamıştır. Oysa buyruğun sözünü geçiremeyeceği tek alan, yaratma alanıdır! Kısaca, yaratıcının özgürlüğü ile, onun toplum içindeki davranışlarına karşı konulan yasakları, sınırlı özgürlüğü aynı saymamak, bu sorun üzerinde enine boyuna düşünmek gerekir. Yoksa çıkmaz saydıklarımızdan sakınalım derken, büsbütün içinden sıyrılmaz başka çıkmazlara saplanmak, daha doğrusu kendimizi dar alanlara kapatıp, alışılmışlıklar, tekseslilikler içinde bunalmak alinyazımız olur. Hele bilimsel yöntemlere pek bağı olanlar, çelişikliğe düşmekten pek korkanlar; ellerinde ayraçları (= mîyârları), sanat eserini buna vurup, değerinin ne idiğ-

ni, ne olduğunu hemence söyleyebileceklerini öne sürenler, bence daha sakıncan (= ihtiyâtlı) olmalı değiller midir?

Asıl aşırılık, özellikle sanatta, açıklanamayan izlememek, sezgileri önemsememek, kesin kurallara, ölçülere, kalıplara saplanmak, tasalara, karanlıklara büsbütün sirt çevirmektir bence. Bir Hitit geyiği, beni, bu gün de heyecanlandırabiliyorsa, ondaki yıpranmıyan, tükenesi olmayan gücü açığa çıkarı vermek pek öyle sanıldığıınca kolay olması gerek!

Önümüzde, ağırbaşlılığı elden bırakmadan, tartışmalara girişilebilecek nice konular durup dururken, örneğın, hikâyeden şiiri ayıklamalı, yoksa hikâyeye hikâyeye olmaktan çıkar, güzelin de kesin kurallarını bulup çıkarmak olasıdır, bir okuyuşta tadına varamadıktan sonra... çeşidinden, baştan savma sözlerle oyalanıp avunmamız bizde daha atılım (= hamle) denemeyecek kıpırdamışlar karşısında bile, aşırılık korkularına kapılarak, bunları hemen susturmağa çalışmamız, bilmem doğru oluyor mu?

Yazar Okurun Defteri

Bilge KARASU

Okumadığım her kitap yenidir benim için, yazılış üzerinden 3000 yıl da geçmiş olsa... Okumak istediğim kitapları ölmeden okuyabileceğimi sanmıyorum ya, durmadan yeni kitaplar alıyorum, dayanamıyorum onlara; okuyorum ama, isteğimce okumak için günümün altı saatini, gözüm kapalı, bu işe verebilmem gerek. Olmuyor. Ardarda okumak istediğim kitapların arasına yıllar girdiği de oluyor. Yılların girmesi iyi, insan o yazarı birkaç yıl önce tanıdığından başka türlü görebiliyor zaman geçince. Eskiden okuduğu kitaplarına bir daha dönebiliyor. Öte yandan, yıllardır sözü edile edile, handiyse okumaktan vazgeçirileceğim birtakım ünlü kitaplar var; onları okumağa başlayınca, yıllardır iştiğim sözlerden ne denli uzak kaldığımı bir daha anlıyorum. Bencileyin kitap okuma hastaları bilir bunun ne demek olduğunu. Güzel kitaplar vardır, kötü kitaplar vardır ama her birinde insanın aklına takılıp kalacak yönler bulunabilir. Bu yönler, konuşulur, yazılır. Şimdiye değin konuştum, bundan sonra yazmağı deneyeceğim.

Bir de, okununca insanı allak bullak eden kitaplar var; yüz yıllık, bin yıllık, bir aylık kitaplar; otobüste bile bırakamayıp okuduğum, ineeğim durağa varmış olduğumuzu farkedince kapatıp kalktığımdayanımdaki çıkını, elimdeki şapkayı unutturan kitaplar. Onlar için bir şeyler yazmak isterim çoğu zaman. Ama eskiden yayımlanmış bir kitapsa bu, bunun için yazı yazmak nereden esti diye bakarlardı adamın yüzüne. Yeniye, sizden "ağırbaşlı, bilimsel eleştiri" beklenir. Oysa niyetim, ne unutulmuş bir kitabı "diriltmek" ya da "yeniden ortaya atmak"tır ne de yeni bir kitabı "e-

leştirmektir". Bir okur olarak aklıma ne eserse, gönlüm hangi kitabı, dergiyi dilerse okurum. O kitap üzerine söylenebilecek bir sürü şeyden yalnız birini söylemek gelir içimden, o kitabın, o dergi yazısının bir satırı, bir cümlesi bana başka şeyler anıtır, "bilimsel" eleştirden uzak durarak, düşündüğümü düpedüz söylerim. Aiskhylos 2000 yıldır yorumlanıyor diye kendi düşüncemi - varsa - anlatmaktan vazgeçemeyeceğim gibi, yepyeni bir Türk yazarının ilk kitabını söz konusu ederken "gerekli önemle yazarın yerini yahut değerini belirtmemiş" olduğum yolunda bir suçlandırma da beni düşündürmez. Oturup eleştireceğim, elimden geldiğince "ciddi bir şekilde" ele alıp inceleyeceğim bir kitap çıkar arada, öylesi yazı yazarım ama bu "Yazar Okurun Defteri" bir "yazı yazar gibi yazma" değil de bir "konuşur, söyleşir gibi yazma" olanağı verecek bana.

BÖYLE BİR ŞEY yapmağı düşündüğüm günlerde Tarık Dursun K.'yi okuyordum. Önce "Veziir Düşü"nü, sonra "Hasangiller"i, sonra da "Rızabey Aileevi"ni... Dursun K. çok güzel yazabilen bir yazar. "Veziir", yazarın gelişimini açık açık gösteren bir kitap. "Hasangiller"se, soluk denemeleri. Son satıra yahut sayfaya birden bir ölüm, bir yıkım yüklemek özelliği, "Rızabey"de de sürdürülmüş. Ama bu son kitabın - romana yaklaşmış bir uzun hikâyeye olması bir yana - bir özelliği daha var. "Deveçikmaz" yokuşunu Steinbeck'i çok anıtan bir "Başlangıca Giriş"le tanıttıktan sonra, hikâyesini sekiz kişinin ağzından, açıısından anlatıyor. Bu, bizim için de, batı yazarları için de, az kullanılmış bir yol. Ancak, bu yolun kullanılması birtakım koşulları gerekli kılar sanıyorum. Cümlelerin zamanı, bütün hikâyenin, ayrı ayrı sözü alan kişilerin, zamanı içinde düşünülmeğidir. Bu zaman ayarlaması iyi yapılmıyınca hikâyenin bölük bölük olması sonucu doğurulabilir. Örneğın, Birinci Bölüm, "Biz, Rızabey Aileevi'ndeki odalardan birini rast gele tuttuktuk. Kıştı. Yağmur atıyordu." cümlesiyle başlıyor. "Tuttuktuk" daki -tu'ya takılıyorum. Çünkü hikâyenin zamanı, bütün kişiler için bu cümleden zamanından değil, odanın tutulduğu zamandan başlıyor. "Kıştı" deniliyor. Kış geçmiş değil ki daha... Bu cümlemin başındaki "Biz" sözü ise, gerçekten, artık. Kemal'in ağzından anlatılanların yazarca benimsenmesi - bu Biz sözü bu benimsemenin ilk belirtisi, bana kalırsa - öteki kişilerin biraz hakkını yemek oluyor diye düşünüyorum. Gerçi bu kişilerden biri "kahraman" olabilir, yalnız biri değil, ikisi, üçü de... Ne var ki, hikâyeye onun çevresinde dönenecekse, - hele 87 sayfalık bir kitapta - öteki kişilerin hikâyeye pek yaramıyacak yaşantıları üzerinde daha seçici bir davranışla durmak gerekir. Bir de, anlatım açıları değıştiğine göre, baş kişiye bir öncelik, bir önem verilmesi, ona bir daha söz hakkı tanınması akla yakın olur diye düşünüyorum. Ama "Rızabey"de öyle değil. Herkes yalnız bir kez konuşuyor. O halde bir olayın sekiz değışik yönden, zincirleme, anlatılması karşısında mıyız, diye düşününce işin böyle olmadığını görüyo-

rum bu kez. Hikâyenin etker kişisi, öteki kişilerin yaşayışı içinde bir kırpıntı olarak kaldığı zaman bile, gene de Kemal. Diyeceğim, bu kişilerin gerçek yapıt - içi değerleri bir türlü anlaşılıyor. Bana batan bir şey daha vardı: O kişilerin çoğu, okuru belki de sürükleyip götüren ama anlatım gücünü, zaman ayarlamasını kısıtlayan, bozan birtakım "karşılıklı konuşma"larla ansiyorlar geçmişlerini. Öykünün olayları ile, bu olayların, bu zamanın dışındaki olaylar arasında bir anlatım ayrılığı, bir değeri kalıyor mu "yenilik" olarak?

ATAY, "Roman"da, 1930-31 yılları için yenice bir şey olan "Romanın oluşum romanını anlatma"ya kalkışırken "kutu içinde kutu" tekniklerini kullandı diye, o zaman yeni olmayan bir şeyi bugün yeni sayar mıyım? (Hoş, salt yenilik aşkına yeniliğin bir değeri olur mu diye düşünülür ayrıca... Eski bir oyuna yeniden can vermek yahut yeni bir oyun uydurmak, sıkıntımızın tümü olmasa gerek...) Evet, yeni sayar mıyım? saymam ama, Atay'ın, yazılmayacak bir romanı bahane edip gazetecilikten düşünürüğe, daha daha, bir yeni devletin birtakım konularda gerçekleştirmek istediklerinin bir çeşit yayıcılığına değin giden bir sürü şeyi bir "roman" yapıp çıkarmasına, yeni bir şey diye bakarmı galiba. İleri sürülen düşüncelerden birkaçını 25. yılın eskitmemiş olması ayrı bir iş; bu "roman"ın değerinin ne olabileceği düşüncesi gibi, ayrı bir iş...

KÜLTÜR DÜNYASINDAN HABERLER

İşit te İnanma

İngiltere'de çıkan "The Dancing Times"ın son Aralık sayısında tanınmış İngiliz bale tenkitçisi ve Royal Ballet Okulunun Müdürü Arnold Haskell'in "Orta Yaşlı Kızgın Adam" başlıklı bir yazısı yayınlandı. Almanya'ya yaptığı bir gezide en ufak şehirde bile ağzının suyu akarak gördüğü Opera evleri, tiyatroları, konser salonlarını ve bunları meydana getiren devlet elini överek sözü İngiltere'de sanat hareketlerinin destekleyicisi "The Arts Council"ın "Art in the Red" başlıklı 12 inci yıllık raporuna getiriyor.

Başka memleketlerde yeni yeni tiyatrolar yükselirken, İngiltere'de, değil yenisini yapmak, eskilerin de yıkıldığını yana yakına anlatarak, rapordan şu satırları aktarıyor: "Türkler öylesine ekonomik bir sıkıntı içindeler ki, geleneksel millî içkileri olan kahveyi ve daha nice günlük ihtiyaçlarını getiremiyorlar; bu hal böyle iken İstanbul'da gösterişli bir yeni opera evi bitmek üzeredir."

Ne tuhaftır, her memleket bir başka memleketle inreniyor. Amerikalılar da İngilizlerin "The Art Council"ını göklere çıkarırlar.

ANTA VE BİZ

ANTA'nın son yıllarda sanat hayatımızda oynadığı rol bakımından bu adı bilmeyen kalmadı gibi. Bilmeyenler için bir daha tekrarlamakta fayda vardır. Adı "The Amerikan National Theatre and Academy" (Amerikan Millî Tiyatro ve Akademisi) nin baş harflerinden meydana geliyor. Kâr gütmeyen bir dernek olup Amerikanın tiyatrosu, dans ve müzik alanlarında içerde ve dışarda yayılıp gelişmesi için çalışır. Her üç dal için uzmanlardan, tanınmış tenkitçilerden, bilginlerden meydana gelmiş üç ayrı danışma kurulu çalıştırır.

ANTA'nın son yıllarda Amerikan Hükümetinin Amerikan sanatını dışarı memleketlerde tanıtmaya programında geçici ve yardımcı olarak büyük bir görevi vardır. Amerikan Cumhurbaşkanlığına doğrudan doğruya bağlanan bu programın memleketler arası sanat ve kültür bağları bakımından önemi çoktur. Nitekim memleketimize son yıllarda gelen bir bale topluluğu, bir senfoni orkestrası, bir koro, bir caz topluluğu ve nice konser sanatçıları bu programla getirilmişlerdir.

Ancak öteki memleketlere gönderilen sanat toplulukları ile karşılaştırınca Türkiye'ye düşen payım ne kadar az olduğu anlaşılacaktır. Türkiye'nin coğrafi yeri bakımından ister doğudan batıya gidilsin, ister batıdan doğuya, her iki yönde de gezinin bitimi kabul edilen bir özürle, sanatçılar buraya uğramadan geri dönmeye. Örneğin Martha Graham gibi çağdaş tiyatro ve dans sanatının en önemli bir temsilcisi, topluluğu ile Asya'yı dolaştığı halde Türkiye'ye gönderilmemiştir. Bunun gibi San Francisco bale topluluğu Asya'yı dolaşıp İran'a kadar geldiği halde, Türkiye'de görünmeden geri dönmüştür.

Ters yönden ise gene çok önemli olan José Limon topluluğu gezi programında son durak Türkiye olduğu halde, Yugoslavya'ya kadar gelmişler, para bitti deyip buraya uğramamışlardır.

Aynı programdan tiyatro toplulukları da başka memleketlere gönderildiği halde, bugün bu alanda büyük gelişmeler gösteren Türkiye unutulmaktadır.

Bize kalırsa bu işte sorumlu daha çok Amerikan Dış İşlerinin burada görevlileridir. Türkiye'de halkın bu gibi temsillere gösterdiği ilgi Washington'a ve ANTA'ya duyurulsun, onlar da herhalde gereğini düşüneceklerdir.

Tunç Yalman'ın Hedda Gabler'i

Tiyatro hayatımızda şimdiye kadar adı çok geçen fakat yaratıcı alanda hiç bir şeyini görmemiş olduğumuz Tunç Yalman şimdi istiyoruz - boş geçmiş yılların acısını çıkarmak için olacak - güç bir eser olan Hedda Gabler'in üç ucundan yakalamış: Hem eseri dilimize yeniden çevirmiş, hem Haldun Dormen tiyatrosunda sahneye koymuş, hem de önemli bir rol olan Lövborg'u oynamıştır. Bu bakımdan eser üzerinde hiç değilse İbsen kadar bir hak ileri sürebilir.

İlerde Haldun Dormen tiyatrosu İstanbul dışına bir gezi düzenler, yolu da Başkente düşerse herhalde Tunç Yalman'ın Hedda Gabler'ini Ankara halkına göstermeleri şart olacaktır.

DEVLET TİYATROSUNUN GİZLİSİ KAPAKLISI

Devlet Tiyatrosu'nun işine akıl ermez. Bütün dünyada tiyatroların, operaların bir yılın oyunlarını, oyuncularını önceden kararlaştırıp, bunu basına ve halka duyurmaları bir alışıklık, daha önemlisi bir borç olduğu halde, bizim Devlet Tiyatrosu işini gizli yürütmesini sever; bunun sebebi bile belli değildir.

Bırakın bir yıl içinde opera ve tiyatrosunda oynayacak oyunların mevsim başında bildirmesini, bu akşam gideceğiniz oyunda oynayacakları bile önceden bilmek hakkı verilmemiştir size.

Bunun gibi bir oyun başarı ile sürüp giderken, şehrin bu oyunu görmeye istekli halkı daha gitmeye fırsat bulamamışken bakarsınız oyun habersizce kaldırılmış. Bu da Devlet Tiyatrosu'nun bir başka cilvesidir.

Burada okurlarımıza bize sızıp gelen bir iki haberi veriyoruz, böyle kaçamak haber vermektense utanç duyuyoruz. Bu yıl Operada iki büyük opera düşünülmektedir. Bunlardan bir Aida öteki Faust'tur. Birincinin hazırlıklarına başlanmıştır bile. Her ikisi için de Yugoslavya'dan dansçı getirilecektir.

Tiyatroda ise en önemli eser Hamlet'in yepyeni bir biçimde sahneye konulmasıdır. Hatta bunun için sahne ileriye doğru alınacak, sahne yanlarının süsleri örtülecektir.

Ginia Davis

Amerikalı opera ve konser sopranosu Ginia Davis Ocak ayı sonunda Ankara'ya gelecektir. Amerikalı olmakla beraber daha çok Avrupa'da ve hele Belçika'da tanınan Ginia Davis Ses ve Tel Birliği için bir resital ve bir de Üniversiteler Müzik Derneği'nin düzenlediği orkestra ile bir konser verecektir. Konuk sanatçı olarak opera da söylemesi düşünülmektedir.

Türkiye Filarmoni Derneği

Daha çok konser düzenlemek gibi emrezaryoluk faaliyeti ile tanınmış olan Türkiye Filarmoni Derneği 9648 sayılı İcra Vekilleri Heyeti Kararıyla "umumî menfaatlere hadim cemiyetlerden" olmuştur. Kararla vergi bağışıklığı da tanınmış olduğu için Dernek gerçekten çalışmalarında büyük bir sorumluluk yüklenmiş oluyor. Bu ağır sorumlulukta Derneğe başarılı çalışma yılları dileriz.

2.000.000

LİRA TUTARINDA İKRAMİYELER BANKASI

T . C .
Ziraat Bankası

Yurt içinde 545 Şube ve Ajanstı,
dünyanın her tarafındaki muha-
birleriyle sayın müşterilerinin
emrindedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları

1957 ikramiye plânında

2.000.000 Lira

Para,

2.000.000 Lira

Uzun vadeli Kredi

Vardır.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN
Sekreter:
Abdullah F. UZUN
İdarehane: Büyük Han, No. 55
Yenişehir - Ankara
Haberleşme Adresi:
Posta Kutusu 131 - Ankara
Dizildiği ve Basıldığı Yer:
Ayyıldız Matbaası — Denizci-
ler Caddesi, Saka Han, Alt Kat
Tel: 17507 — Ankara

Daima ve Her Yerde

Kavaklıdere Şarapları

KURULUŞU: 1929

Altın Köpük

İlk tabii Türk Şampanyası
Müessesemiz tarafından İtiharlarla
piyasaya arz edilmektedir.

ŞAMPANYA

DESER ŞARAPLARI

Tatlı Sert Kırmızı - Porto tipi
Aperitif ve deser şarabıdır

Tatlı Sert Beyaz - Şeri tipi

Aperitif ve deser şarabı olup yalnız
başına veya soda ile içildiği gibi cin
veya votka ile biraz limonsuyu karış-
tırılırsa Ankara, İstanbul sosyetesinde
ve Kordiplomatik nezdinde meshur
olan KAVAKLİDERE KORTEYL'İ
yapılır.

KALİTE ŞARAPLARI

Vakot Damlası Kırmızı

Av etleri, ızgara, kızartma etler, pey-
nir, elma, fındık gibi kuru yemişler
vesaire ile

Canlıya Yıldız Beyaz, Sek

Tavuk, balık, midye, istiridye, istakoz,
yumurta, peynir vesaire ile
(Soğutulurak)

SOFRA ŞARAPLARI

Dikmen Kızı Kırmızı

Av etleri, ızgara, kızartma etler, pey-
nir, elma, fındık gibi kuru yemişler
vesaire ile

Ankara Kırmızı Beyaz, Sek

Tavuk, balık, midye, istiridye, istakoz,
yumurta, peynir vesaire ile
(Soğutulurak)

Ankara Kırmızı Beyaz, Dömisek

Pasta, şekerleme, tatlı ve meyveler ile
(Soğutulurak)

SERİNLETİCİ ŞARAP

Lal Pembe

Soğutulduğunda yalnız olarak,
veya yemeklerde meyva ile

TÜSTAV
YENİ YILINIZ KUTLU OLSUN

Günleriniz Saadet ve Neşe İle Dolsun

Kavaklıdere Şarapları Limited Şirketi — ANKARA

daima emrinize amadedir

Motörlü vesait kullananlar BP servis istasyonlarında geniş imkânlarla malik ve cihanşümül şöhreti olan şirketin dünyaca tanınmış mâmullerinden ve servisinden faydalanabilirler.

Arabanızdan daha iyi randıman almak için

BP Energol
"Visco-Static"

—her mevsime uygun motor yağı, aşınmayı %80'e kadar azaltır

BP Energol

—5 defa rafine edilmiş motor yağı

BP Benzini

—daha tatlı, daha yüksek randıman sağlar

Yeşil Sarı

BP şildi British Petroleum Company Limited'in cihanşümül teşkilâtının timsalidir